

Titel: Journalen NB7

Citation: "Journalen NB7", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K21*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Jette Knudsen; Alastair McKinnon, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2003 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-nb7-kom-root.pdf> (tilgået 29. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K21

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

◀ **Apologetik** : I begyndelsen af det 19. årh. udvikles den kristelige 'apologetik', der modsat den såkaldte 'polemik' metodisk tilrettelægger det relevante stof til forsvaret af den kristne religions specifikke væsen, jf. Fr. Schleiermachers fremstilling i *Kurze Darstellung des theologischen Studiums* (Berlin 1811) og K.H. Sacks i *Christliche Apologetik* (Hamborg 1829, ktl. 755).

I trykt udgave: Bind 21 side 75 linje 2

◀ **Frygt og Bæven** : allusion til Paulus' ord, Fil 2,12: »Derfor, mine Elskelige, ligesom I altid have været lydige, saaledes ikke alene som ved min Nærværelse, men nu meget mere i min Fraværelse, arbejder paa Eders egen Saliggjørelse med Frygt og Bæven« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 76 linje 11

◀ **Det Lægen skriver over sin Recept** : sigter til tegnet #, der er en senere stiliseret gengivelse af det t el. det bogstavemblem, IHS (for lat. 'Jesus hominum salvator' ('Jesus menneskenes frelser') el. 'In hoc signo' ('Under dette tegn')), som de første kristne læger skrev over recepter på medicin.

I trykt udgave: Bind 21 side 76 linje 21

◀ **hegelske-göthiske** : sigter nærmest til J.L. Heibergs opfattelse, at Hegel og Goethe begge sætter filosofien over religionen, sådan at Gud som et ikke-transcendent åndsfænomen gøres til genstand for menneskelig erkendelse, jf. J.L. Heiberg *Om Philosophiens Betydning for den nuværende Tid*, Kbh. 1833, ktl. 568, s. 47f. Sml. manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28), hvor SK i en note nægter at ville »udtrykke dette (som maaskee er at elske Menneskene): at Verden er god, elsker det Sande, vil det Gode, at Tidens Fordring er Sandhed, at Slægten er det Sande eller vel endog Gud, og Opgaven derfor (goethisk-hegelsk) at tilfredsstille Samtiden«, s. 68 (SV2 13, 613). – Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), ty. filosof, 1801-05 privatdocent og 1806 ekstraordinær professor i Jena, 1816-18 professor i Heidelberg og indtil sin død professor ved universitetet i Berlin. SK ejede en del bind af hans samlede værker, der første gang udkom som *Georg Wilhelm Friedrich Hegel's Werke. Vollständige Ausgabe* bd. 1- 18, Berlin 1832-45. – Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), ty. digter, jurist, statsmand og naturvidenskabsmand. SK ejede *Goethe's Werke. Vollständige Ausgabe letzter Hand* bd. 1-60, Stuttgart og Tübingen 1828-42; bd. 1-55, 1828-33, ktl. 1641-1668.

I trykt udgave: Bind 21 side 76 linje 22

◀ **Generationen** : slægten.

I trykt udgave: Bind 21 side 76 linje 24

◀ **Antecedents**: det, der som grund el. årsag står i forhold til en følge el. virkning; fortilfælde, tidligere omstændigheder.

I trykt udgave: Bind 21 side 76 linje 28

◀ **Fra Høiheden vil Han drage Alle til sig** : sigter til Jesu ord, Joh 12,32 (NT-1819): »Og jeg, naar jeg bliver ophøiet fra Jorden, vil jeg drage alle til mig.« – Den efterfølgende disposition følges i *Indøvelse i Christendom. Af Anti-Climacus. Nr. I. II. III. Udgivet af S. Kierkegaard*, Kbh. 1850, nr. III, s. 157-277, med deltitlen »Fra Høiheden vil han drage Alle til sig. Christelige Udviklinger af Anti-Climacus«, s. 159 (SV2 12, 169).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 1

◀ **Taler ved Altergangen om Fredagen** : dvs. prædikener ved altergangen, som på SKs tid også fandt sted om fredagen foruden søn- og helligdage (dog kun med særskilt altergangsprædiken om fredagen).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 3

◀ **No 1** : jf. *Indøvelse i Christendom*, nr. III, 1. udvikling, s. 163-169 (SV2 12, 173-179).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 5

◀ **ligger færdig i Piedestalen** : If. NB7:16 var denne prædiken oprindeligt bestemt til at holdes i Helligåndskirken den 14. jan. 1848, men SK holdt den i stedet i Vor Frue Kirke den 1. sept. 1848. – **Piedestalen**: På auktionen over SKs dødsbo i 1856 solgtes bl.a. »en Palisandertræes Piedestal« og »en Mahognitræes Piedestal«, jf. *Alt blev godt betalt. Auktionen over Søren Kierkegaards indbo*, udg. af Flemming Chr. Nielsen, Viborg 2000, s. 22-24.

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 5

◀ **No 2** : jf. *Indøvelse i Christendom*, nr. III, 2. udvikling, s. 170-180 (SV2 12, 180-189).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 6

◀ **Ringhed** og Høihed: hentyder til Fil 2,7, hvor Paulus skriver om Jesus Kristus: »han forringede sig selv, i det han tog en Tieners Skikkelse paa, og blev Mennesker liig« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 10

◀ **No 3** : jf. *Indøvelse i Christendom*, nr. III, 3. udvikling, s. 181-193 (SV2 12, 190-202).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 12

◀ **No 4** : jf. *Indøvelse i Christendom*, nr. III, 4. udvikling, s. 194-213 (SV2 12, 203-222).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 14

◀ **No 7** : jf. *Indøvelse i Christendom*, nr. III, 7. udvikling, s. 274-277 (SV2 12, 283-286).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 19

◀ »**Af mine mange Med Taarer, Ak og Vee, Opfyldte Gange, Jeg kan den sidste see o: s: v:** : citat fra H.A. Brorsons salme om døden »Nu! jeg har vunden«, 2. strofe, som lyder: »Af mine mange / Med Taarer, Ak og Vee / Opfyldte Gange / Jeg kan den Sidste see, / Har jeg maat' rende, / Hvor Man kan neppe gaae, / Men Foden brænde, / Om Man vil stille staae; / Nu har det Ende, / Nu kan jeg Kronen naae«, *Psalmer og aandelige Sange af Hans Adolph Brorson*, udg. af J.A.L. Holm, 2. udg., Kbh. 1838 [1830], ktl. 200, s. 782 (se også *Troens rare Klenodie, i nogle aandelige Sange fremstillet af Hans Adolph Brorson, Biskop i Ribe Stift*, udg. af L.C. Hagen, Kbh. 1834, ktl. 199, s. 478).

I trykt udgave: Bind 21 side 77 linje 25

◀ **Frygt og Bæven** : 76,11.

I trykt udgave: Bind 21 side 78 linje 3

◀ **R. Nielsen** : Rasmus Nielsen (1809-84), da. teolog og filosof, cand.theol. 1837 og lic.theol. 1840, i vintersemesteret 1840-41 privatdocent på Københavns Universitet, fra 1841 ekstraordinær professor i moralfilosofi sammesteds; docerede især den spekulative filosofi, men kom midt i 1840'erne under indflydelse af SK, med hvem han i 1848 sluttede venskab. SK synes at have overvejet at gøre Rasmus Nielsen fortrolig med sine tanker om forfatterskabet, jf. et udkast til en artikel »Angaaende mit Forhold til Hr. Prof. R. Nielsen« fra o. 1849-50: »I Midten af Aaret 1848 blev det mig ved forskellige Overveielser, alle førende til det samme Punkt, tydeligt, at jeg burde[,] at det var min Pligt, idetmindste at gjøre et Forsøg paa ved personligt Forhold at sætte en Anden ind i mine Anskuelse, saa meget mere som jeg meente at skulle høre op at være Forfatter. / Jeg valgte Prof. Nielsen, der iforveien allerede havde søgt en Tilnærmelse. / Siden den Tid har jeg i Regelen talt med ham een Gang hver Uge« (*Pap. X 6 B 124*, s. 164f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 78 linje 23

◀ **Cotterie** : egl. coteri, klub, sluttet selskab (ofte fjendtligt vendt mod udenforstående), klike; intrige.

I trykt udgave: Bind 21 side 78 linje 25

◀ **et lille Brev til ham** : trykt som nr. 183 i *B&A* bd. 1, s. 199f. Brevet er udateret, men må være afsendt i aug. 1848 som svar på R. Niensens foregående brev, dateret »Aug.« (*B&A* bd. 1, s. 198). I sit brev omtaler SK den indirekte meddelelsesform, som han beder R. Nielsen forstå som sagt om forfatterskabet og ikke om deres indbyrdes forhold.

I trykt udgave: Bind 21 side 78 linje 29

◀ **hiin lille Produktivitet** : sigter til SKs artikel (under pseudonymet *Inter et inter*) »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« i *Fædrelandet*, nr. 188-191, 24. til 27. juli 1848, sp. 1485-1490, sp. 1493-1500, sp. 1501-1506 og sp. 1509-1516 (SV2 10, 367-390). Jf. SKs overvejelser over udgivelsen af artiklen og over betydningen af den i journalen NB6:24, s. 21f., NB6:27-30, s. 23-28, NB6:38, s. 32f., NB6:66, s. 49f., NB6:74f., s. 56f., NB6:78, s. 59f.

I trykt udgave: Bind 21 side 78 linje 31

◀ **Frygt og Bæven** : 76,11.

I trykt udgave: Bind 21 side 79 linje 9

◀ **R.N.** : Rasmus Nielsen (78,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 79 linje 10

◀ **Endeligen er han da kommet til Byen** : Sommeren 1848 tilbragte Nielsen i Tårnbæk i Nordsjælland, hvor han o. 1. aug. modtog en indbydelse fra SK, som lød på, »at De, naar De kom til Kjøbenhavn vilde besøge mig«, B&A bd. 1, s. 199, lin. 30. Imidlertid gik Nielsen i første omgang forgæves, hvilket fremgår af et brev til SK dateret »Taarbæk. Aug.«, B&A bd. 1, s. 198, lin. 17. Herefter gentog SK sin indbydelse i det ovennævnte brev (se foregående optegnelse og 78,23): »Lad mig nu, saasnart De er kommet til Kjøbenhavn, faae det at vide, at jeg kan sende Bud efter Dem. Paa denne Indbydelse lægger jeg Eftertrykket«, B&A bd. 1, s. 200, lin. 14.

I trykt udgave: Bind 21 side 79 linje 12

◀ **summa summarum** : lat. 'summernes sum'; alt i alt.

I trykt udgave: Bind 21 side 79 linje 14

◀ **Gud-Msk** : dvs. Kristus, der som det menneske, i hvem Gud åbenbarede sig, forener den guddommelige og den menneskelige natur i sig.

I trykt udgave: Bind 21 side 79 linje 22

◀ **R.N.** : Rasmus Nielsen (78,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 2

◀ **have ham ude** : have ham på færde el. på spil.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 3

◀ **Frygt og Bæven** : 76,11.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 4

◀ **han var paa Landet** : 79,12.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 6

◀ **Jeg havde ... søgt Trøst i Dødens Tanke** : sml. journalen NB6:27, s. 23,32-34, NB6:27.a, s. 26m,5-6., og NB6:61, s. 45,15-17.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 14

◀ **mine nye Bøger** : dvs. manuskripterne til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28); *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger* (118,19); *Sygdommen til Døden. En christelig psykologisk Udvikling til Opbyggelse og Opvækkelse. Af Anti-Climacus. Udgivet af S. Kierkegaard* (Kbh. 1849), som blev påbegyndt i jan. 1848 og færdiggjort i maj samme år; »Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile«, som SK havde udarbejdet tidl. på året, og som senere blev indarbejdet som nr. I i *Indøvelse i Christendom* (Kbh. 1850); og »Salig Den, som ikke forarges paa mig«, som var færdigt i midten af aug. 1848, og som senere blev indarbejdet som nr. II i *Indøvelse i Christendom*.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 16

◀ **jeg udgav hiin Artikel** : »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (78,31).

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 29

◀ **jeg holdt R.N. svævende, og ikke blev svag og gav ham ligefrem Meddelelse** : sml. journalen NB6:76, s. 58f., og NB6:78, s. 59f.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 30

◀ **at Gud altid er (...) Kjerlighed** : hentyder til 1 Joh 4,8: »Den, der ikke elsker, kender ikke Gud, for Gud er kærlighed.«

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 31

◀ **For hende kan der Intet gjøres** : sigter til Regine Schlegel, født Olsen, som SK havde været forlovet med, indtil han brød med hende den 11. okt. 1841. Regine blev i stedet forlovet med J.F. Schlegel den 28.

aug. 1843, og den 3. nov. 1847 blev de gift. SK har formentlig ikke talt med Regine efter bruddet i 1841, selvom de hyppigt mødte hinanden på gaden.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 35

◀ **Det at jeg er en Skurk, ell. dog Een, der vilde noget Stort i Verden** : angiveligt den opfattelse, som SK selv ønskede, at man i almindelighed – og Regine i særdeleshed – skulle få af ham, da han brød forlovelsen.

I trykt udgave: Bind 21 side 80 linje 37

◀ **Torsdagen ell. Natten fra Onsdag til Torsdag** : henholdsvis onsdag den 23. aug. og torsdag den 24. aug. 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 3

◀ **R.N.** : Rasmus Nielsen (78,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 5

◀ **Løverdagen (26 Aug.) kjørte jeg til Fredensborg** : lille by i Nordøstsjælland beliggende ved den sydøstlige bred af Esrom Sø. Ifølge regninger fra hyrekusk P.S. Lassen i Lille Helliggeiststræde var SK hyppigt gæst på Hotel Store Kro (81,17); imidlertid er regningerne fra 1848 ikke bevaret.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 8

◀ **at jeg maatte træffe Familien** : at jeg måtte træffe Regines familie.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 10

◀ **Thomas ... den ene Matros** : ikke identificeret. Ved bredden af Esrum Sø, for enden af Skipper Allé (81,21), lå et bådehus.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 12

◀ **Etatsraad Olsen** : Terkild Olsen (1784-1849), Regines far, chef for Hoved- og Kontrabogholderkontoret under Finansdepartementet. – **Etatsraaden**: egl. 'virkelig etatsråd', en titel, som if. rangforordning (117,18) var placeret i 3. klasse (af i alt ni) som nr. 3.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 15

◀ **Saa gik jeg op til Kolds igjen, sad og spiste** : sigter til skræddermester og senere gæstgiver Ole Johansen Cold (1781-1859), fra 1811 ejer af Store Kro i Slotsgade lige ved Fredensborg Slot. Cold var en dygtig og driftig gæstgiver, der udvidede kroens bygninger og gav den en anseelse, som gjorde den til et yndet opholdssted for Københavns bedre borgerskab.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 17

◀ **Skipper-Alleen** : Ved enden af Slotsgade, mellem Fredensborg Slot og Hotel Store Kro, tager Skipper Allé sin begyndelse; den skråner let nedad mod V, sådan at man fra alléen har en fin udsigt over Esrum Sø mod Grib Skov og Nøddebo lige overfor.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 21

◀ **for det første** : foreløbig, i den nærmeste fremtid; indtil videre.

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 33

◀ **Hiin lille Artikel Udgivelse** : sigter til udgivelsen af »Krisen og en Krise i en Skuespillerindes Liv« (78,31).

I trykt udgave: Bind 21 side 81 linje 38

◀ **i Tillid til Gud, befalende Alt i hans Haand** : allusion til Jesu ord på korset, umiddelbart inden han døde, Luk 23,46: »Fader, i dine Hænder befaler jeg min Aand« (NT-1819). Se også SI 31,6.

I trykt udgave: Bind 21 side 82 linje 9

◀ **Den, som Intet vover, taber jo hell. ikke** : sml. ordsproget 'Dristig vovet, halv vundet', bl.a. optegnet som nr. 2941 i N.F.S. Grundtvig *Danske Ordsprog og Mundheld*, Kbh. 1845, ktl. 1549, s. 112.

I trykt udgave: Bind 21 side 82 linje 17

◀ **Netop nu, da man taler om, at omorganisere Kirken** : sigter til det ønske om at give kirken en forfatning, som kultusministeren (dvs. ministeren for kirke- og skolevæsen, D.G. Monrad) efter enevældens fald halvanden måned tidl. havde ytret i et cirkulære af 9. maj 1848 til landets biskopper og Det teologiske Fakultet ved Københavns Universitet. Cirkulæret blev bl.a. offentliggjort i *Dansk Kirketidende* (jf. ktl. 321-325), nr. 141, 21. maj 1848, bd. 3, sp. 585-587. Fra 21. juni til 17. nov. 1848 indsendte biskopperne og fakultetet deres betænkninger til kultusministeren om en nyordning af kirkens forhold, hvilket gav anledning til en del offentlig debat.

I trykt udgave: Bind 21 side 82 linje 22

◀ **Man behandler Kirke og Stat aldeles paa samme Maade** : I kultusministerens cirkulære af 9. maj 1848 (se foregående kommentar) forudskikkes det, »at de stedfundne politiske Forandringer ville komme til at udøve en gennemgribende Indflydelse paa den danske Folke-Kirke, og at det navnlig maa blive Regjeringens Opgave, i Kirken at gennemføre de samme Grundsætninger, der ere i Begreb med at gjøre sig gjældende i Staten«, *Dansk Kirketidende*, nr. 141, 21. maj 1848, bd. 3, sp. 585.

I trykt udgave: Bind 21 side 82 linje 24

◀ **ved en Repræsentation ... Forfatning for Staten** : hentyder til Den Grundlovgivende Rigsforsamling, hvortil der ved lov af 7. juli 1848 blev udskrevet valg til den 5. okt. samme år.

I trykt udgave: Bind 21 side 82 linje 27

◀ **runde Taarn** : 36 m højt tårn, 15 m i diameter, beliggende klos op ad Trinitatis Kirke ud til Købmagergade (se kort 2, C1). Tårnets indre hvælvinger danner en sneglegang, hvorfra der er adgang til kirkens loft, hvor Universitetsbiblioteket lå; på tårnets top var indrettet et observatorium, som fortsat var i brug på SKs tid.

I trykt udgave: Bind 21 side 82 linje 31

◀ **Fremstilling (...) af mit foregaaende Forfatterskab** : sigter til manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28).

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 3

◀ Overgangen til **det næste**: dvs. udgivelsen af de manuskripter, som SK allerede havde færdig (80,16).

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 4

◀ **d. 1 Sept. Fredags-Prædiken** : SKs prædiken annonceret under rubrikken »Særskilte Bekjendtgjørelser« i *Adresseavisen*, nr. 209, 1. sept. 1848: »Prædikanterne idag, Fredag. / Frue Kirke, Hr. Mag. Kierkegaard, Kl. 9.« – **Fredags-Prædiken**: 77,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 16

◀ **Onsdag-Aften havde min Tale færdig til idag** : Talen var i det væsentlige færdigskrevet allerede medio jan. 1848, jf. NB7:4 (77,5 og 77,5) og NB7:16.

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 18

◀ **det Sted i Hebræerne ... forsøgt i Alt uden Synd** : SKs gengivelse af Hebr 4,15 (NT-1819): »Thi vi have ikke en Ypperstepræst, som ei kan have Medlidenhed med vore Skrøbeligheder, men en saadan, som er forsøgt [prøvet] i alle Ting i lige Maade [på samme måde], dog uden Synd.«

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 21

◀ **Hvorledes Christus satte sig i vort Sted** : Den følgende disposition benyttes senere i første tale i 'Ypperstepræsten' – 'Tolderen' – 'Synderinden', *tre Taler ved Altergangen om Fredagen*, Kbh. 1849, s. 5-18 (SV2 11, 279-290).

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 23

◀ **Xstus (...) var Gud og blev Msk.** : hentyder til Fil 2,6-7 (83m,16).

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 27

◀ **Er det Frygt for Døden - ogsaa han leed Døden** : sigter til Jesu angst i Getsemane Have, inden han bliver taget til fange, Luk 22,39-46, og hans død på korset.

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 31

◀ **Er det Sorg over en Afdød - ogsaa han græd over Lazarus** : jf. Joh 11,1-45, hvor Jesus – inden han opvækker ham fra de døde – græder over Marthas og Marias bror, Lazarus, v. 35.

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 32

◀ **Er det Veemod over Verdens Forvirring og Fordærvethed - ogsaa han græd over Jerusalem** : jf. Luk 19,41.

I trykt udgave: Bind 21 side 83 linje 33

◀ **Han fristedes** : af Djævelen i ørkenen, Matt 4,1-11.

I trykt udgave: Bind 21 side 84 linje 1

◀ **at være Gud og ... komme ned til Jorden** : hentyder til Fil 2,6-7, hvor Paulus med henvisning til Jesus Kristus, skriver, at »han, som havde Guds skikkelse, / regnede det ikke for et rov / at være lige med Gud / men gav afkald på det, / tog en tjeners skikkelse på / og blev mennesker lig«.

I trykt udgave: Bind 21 side 83m linje 16

◀ **Den Fredags-Prædiken jeg holdt idag** : den 1. sept. 1848 (83,16). Jf. NB7:4 og 14.

I trykt udgave: Bind 21 side 84 linje 19

◀ **Impetus** : lat. fart, drift; begejstring.

I trykt udgave: Bind 21 side 84 linje 22

◀ **oprindeligen bestemt til at holdes ... Helliggeistes-Kirke** : If. prædikantlisten for fredag 14. jan. i *Adresseavisen* (nr. 10, 13. jan. 1848) skulle der både være altergang i Vor Frue Kirke (hvor »Hr. Thomsen« skulle prædike) og Helliggeistes Kirke (hvor »Hr. Ebbesen« skulle prædike). I kommunionbøgerne ses ingen at have indtegnet sig til altergang i Helliggeistes Kirke, mens en enkelt ses at have indtegnet sig til altergang i Vor Frue Kirke, men siden at være slettet, hvorfor altergangen i sagens natur må være blevet aflyst i begge kirker (jf. Landsarkivet for Sjælland 13. Vor Frue pastorat. B. 3. Vor Frue Kirkes kommunionbog, 2. dec. 1841 - 7. juli 1848, og Landsarkivet for Sjælland 6. Helligånds pastorat. B. 3. Helligånds Kirkes kommunionbog, 23. nov. 1845 - 26. dec. 1851). – **Frue**: Vor Frue Kirke (*se kort 2, B1*). – **Helliggeistes-Kirke**: fra 1881 kaldet Helligåndskirken (*se kort 2, B2-C2*).

I trykt udgave: Bind 21 side 84 linje 24

◀ **Pharisæeren og Tolderen** : sigter til evangelieteksten til 11. søndag efter trinitatis, som i 1848 faldt på 3. sept., Luk 18,9-14: »Men han sagde og til nogle, som stolede paa sig selv, at de vare retfærdige, og foragtede andre, denne Lignelse: 10. Der gik to Mennesker op til Templet at bede; den ene var en Pharisæer, og den anden en Tolder. 11. Pharisæeren stod for sig selv, og bad saaledes: jeg takker dig, Gud! at jeg er ikke som de andre Mennesker, Røvere, Uretfærdige, Hoerkarle, eller og som denne Tolder. 12. Jeg faster to Gange om Ugen; jeg giver Tiende af alt det, jeg eier. 13. Og Tolderen stod langt borte, og vilde end ikke opløfte Øinene til Himmelen, men slog sig paa sit Bryst, og sagde: Gud! vær mig Synder naadig! 14. Jeg siger Eder: denne gik retfærdiggjort hiem i sit Huus fremfor den anden; thi hvo sig selv ophøier, skal fornedres, men hvo sig selv fornedrer, skal ophøies« (*Forordnet Alter-Bog for Danmark, Kbh. 1830 [1688], ktl. 381, s. 135f.*).

I trykt udgave: Bind 21 side 85 linje 1

◀ **»Affaldet.«** : frafaldet.

I trykt udgave: Bind 21 side 86 linje 3

◀ **hips om haps** : hip som hap.

I trykt udgave: Bind 21 side 86 linje 10

◀ **Christus siger selv ... Troen paa Jorden** : Luk 18,8: »Men når Menneskesønnen kommer, mon han så vil finde troen på jorden?«

I trykt udgave: Bind 21 side 86m linje 1

◀ **Xsti Udsagn om een Hjord og een Hyrde** : Joh 10,16: »Jeg har også andre får, som ikke hører til denne fold; også dem skal jeg lede, og de skal høre min røst, og der skal blive én hjord, én hyrde.«

I trykt udgave: Bind 21 side 86m linje 4

◀ **cfr. Luthers Prædiken ... den Flok, som troer o: s: v:** : ordret citat fra Luthers prædiken over evangeliet på 2. søndag efter påske, Joh 10,11-16, i *En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller*, overs. af J. Thisted, bd. 1-2, Kbh. 1828, ktl. 283; bd. 1, s. 294-302; s. 302. Den umiddelbare fortsættelse af citatet lyder: »derfor maa det hellige Evangelium prædikes allenstund, at Man immer kan faae nogle Sjele christnede, thi Guds Rige skal komme, det er ej fuldkommet.« - **Luthers:** Martin Luther (1483-1546), ty. teolog, augustiner munk, prof. i Wittenberg, reformator.

I trykt udgave: Bind 21 side 86m linje 9

◀ **gjøre Alt for hende:** sigter til Regine Schlegel (80,35).

I trykt udgave: Bind 21 side 86 linje 27

◀ **Jeg garanterer egl. hendes Ægteskab** : sml. NB7:10 og 80,35.

I trykt udgave: Bind 21 side 86 linje 31

◀ **nu først efter 7 Aars Forløb tør jeg betro mig til Papiret hende betræffende** : I notesbog 8 fra 1841 har SK skrevet en række optegnelser om sit forhold til Regine, Not8:2-5, SKS 19, 225f., Not8:13, SKS 19, 227f., Not8:15, SKS 19, 229, Not8:17f., SKS 19, 229f., Not8:20, SKS 19, 230f., Not8:22-32, SKS 19, 232-235, Not8:34, SKS 19, 235, og Not8:42, SKS 19, 238. Af disse har SK overstreget Not8:24. I 1843 har SK i journalen JJ ligeledes skrevet optegnelser om sit forhold til Regine, men senere slettet dem, dels ved at udrydde siderne, dels ved at overstrege dem med blækklækker, jf. JJ:107, SKS 18, 174f., JJ:115, SKS 18, 177-179, JJ:140, SKS 18, 185 og JJ:145, SKS 18, 187. En optegnelse om Regine fra det følgende år har SK ikke slettet, jf. JJ:279, SKS 18, 228. Se også tekstredigeringen til JJ, SKS K18, 223f. I journalen NB5 fra 1848 har SK ligeledes gjort flere optegnelser om Regine, men uden at nævne hende ved navn, jf. NB5:63, hvortil SK henviser i margin (86m,19), NB5:64, SKS 20, 399, og NB5:126-128, SKS 20, 421.

I trykt udgave: Bind 21 side 86 linje 34

◀ **Der blev i sin Tid ... saa velvillig Maade som muligt** : sigter til SKs første forsøg på at bryde forlovelsen den 11. aug. 1841. Herom fortæller SK i optegnelsen »Mit Forhold til hende« fra o. 1. sept. 1849 i journalen NB12: »Jeg sender hende hendes Ring i et Brev, som ordret findes aftrykt i det psykologiske Experiment« (*Pap. X 1 A 667*, s. 422). Jf. »'Skyldig?' - 'Ikke-Skyldig?'« i *Stadier paa Livets Vei*, SKS 6, 173-454, hvor indholdet i brevet gengives således: »For ikke oftere at gjøre Prøve paa, hvad der dog maa skee, hvad der, naar det er skeet, vel vil give Kræfter, som disse behøves: saa lad det være skeet. Glem fremfor Alt Den, der skriver dette; tilgiv et Menneske, der, om han end formaaede Noget, dog ikke formaaede at gjøre en Pige lykkelig«, SKS 6, 307,3.

I trykt udgave: Bind 21 side 86 linje 36

◀ **Exaltationens Tid** : dvs. tiden ml. brudforsøget den 11. aug. og det endelige brud den 11. okt. 1841.

I trykt udgave: Bind 21 side 87 linje 10

◀ **Hun overskred Grændsen ... har Lov til mod det andet** : SK sigter formentlig til, at Regine, efter at hun den 11. aug. 1841 havde modtaget brevet og ringen, forsøgte at få SK i tale i hans lejlighed i Nørregade, jf. optegnelsen »Mit Forhold til hende« (86,36): »Istedetfor at lade Sagen nu være afgjort, gaaer hun op paa mit Værelse i min Fraværelse og skriver mig en aldeles fortvivlet Billet, hvor hun besværges mig for Jesu Christi Skyld og ved Mindet om min afdøde Fader ikke at forlade hende« (*Pap. X 1 A 667*, s. 422).

I trykt udgave: Bind 21 side 87 linje 16

◀ **Saasnart jeg dør ... ligger Alt færdigt** : Efter SKs død 11. nov. 1855 fandtes blandt hans papirer et udateret testamentet stilet til broderen P.C. Kierkegaard: »Det er naturligviis min Villie, at min fordums Forlovede, Frue Regine Schlegel, arver ubetinget al den Smule, jeg kan efterlade mig. Vil hun ikke selv modtage det, bydes det hende paa de Vilkaar, om hun ikke vilde disponere over det for at uddele det til Fattige. / Det jeg ønsker at udtrykke er, at mig var og er en Forlovelse lige saa forpligtende som et Ægteskab, og at derfor mit Efterladenskab tilfalder hende aldeles som havde jeg været viet til hende« (*B&A* bd. 1, s. 25).

I trykt udgave: Bind 21 side 87 linje 31

◀ **cfr dog Journalen NB5 p. 65 n:** : jf. journal NB5:63, SKS 20, 399: »Turde jeg forlige mig med hende, var dette mit eneste Ønske, vilde være mig en inderlig Glæde. Men jeg bærer hendes Ægteskab paa mig. Fik hun af mig nogen Vished om, hvorledes hun var og er elsket: saa fortryder hun sit Giftermaal. Det der holder hende er dog den Tanke, at hvor meget hun end saae i mig og beundrede mig og elskede mig, saa har jeg

dog handlet lumpent mod hende. Hun har ikke haft Religieusitet nok til at staa ene med en ulykkelig Forelskelse – ligefrem hjælpe hende, har jeg aldrig turdet vove, det har kostet mig Lidelse nok.«

I trykt udgave: Bind 21 side 86m linje 19

◀ **Plakat til et Stykke** : sigter til de gule plakater, som Det kgl. Teater lod opsætte i byen forud for en forestilling, og som annoncerede de medvirkende i stykket.

I trykt udgave: Bind 21 side 89 linje 2

◀ **»Hiin Enkelte«** : sml. journalen NB2:3 hvor SK i maj 1847 henviser til »Categorien 'den Enkelte,' denne Categorier der er saa knyttet til mit Navn at jeg vilde ønske man vilde sætte paa min Grav 'hiin Enkelte'«, SKS 20, 137,11.

I trykt udgave: Bind 21 side 89 linje 11

◀ **hans Livs Bestemmelse var at offres** : sml. *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28): »Meget langt tilbage i min Erindring gaaer den Tanke, at der i hver Generation er et Par eller Tre, som blive offrede paa de Andre, brugte til i frygtelige Lidelser at opdage, hvad der kommer de Andre til Gode; saaledes forstod jeg tungsindigt mig selv, at jeg var udseet dertil«, s. 61 (SV2 13, 606f.).

I trykt udgave: Bind 21 side 89 linje 18

◀ **Forbilledet lærer ... just i den tungeste Lidelse** : sigter formentlig til Jesu ord på korset umiddelbart inden han udånder, Matt 27,46: »Og ved den niende time råbte Jesus med høj røst: 'Elí, Elí! lemá sabaktáni?' – det betyder: 'Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig?'«

I trykt udgave: Bind 21 side 90 linje 6

◀ **Levebrøds-Msker** : præster.

I trykt udgave: Bind 21 side 90 linje 8

◀ **Den hele Strid om Orthodoxie og Heterodoxie** : den almindelige strid om, hvilken dogmatisk anskuelse, der er i overensstemmelse med den rette (lutherske) lære.

I trykt udgave: Bind 21 side 90 linje 10

◀ **der er 1000 Præster, noget nær 2 Millioner Xstne** : Ved folketællingen den 1. feb. 1845 fandtes i kongeriget Danmark en folkemængde på 1.350.327, blandt hvilke kun 5.371 bekendte sig til andre trosretninger end den evangelisk-lutherske kirkes, mens endnu færre slet ikke bekendte sig til kristendommen, nemlig 3.670 jøder. Jf. *Statistisk Tabelværk*, 1. række, 10. hefte, Kbh. 1846, s. III og s. XIV. Ved samme folketælling angives 1.018 at ernære sig som gejstlige embedsmænd, kirkebetjente el. lærere. Jf. sammesteds, s. 68.

I trykt udgave: Bind 21 side 90 linje 16

◀ **jeg siger, at jeg ingen Christen har kjendt** : jf. NB7:26: »En væsentlig Xsten har jeg ikke seet«, s. 89,27.

I trykt udgave: Bind 21 side 90 linje 22

◀ **Paastand paa Orthodoxie og Angreb paa Heterodoxie** : 90,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 90 linje 24

◀ **»den Enkelte«** : 89,11.

I trykt udgave: Bind 21 side 91 linje 15

◀ **den moderne Tid (...) troer det eneste Realitet Eensomhed har er som Straf** : sigter til stænderforsamlingens kommissionsbetænkning om forbedring af fængselsvæsenet, som var inspireret af amerikanske forsøg med isolationsfængsling som afstraffelsesmiddel, der samtidig skulle forbedre forbryderne moralsk. Et flertal af kommissionen foreslog det 'philadelphiske System', der indebar absolut isolering, dvs. at fangerne var isolerede dag og nat, mens det auburnske el. newyorkske straffesystem, som »fordrer den factiske Adskillelse af Fangerne i enlige Celler om Natten eller i Hviletiden, men Arbeidet udført i Forening om Dagen, dog under streng lagttagelse af Taushed, hvorved en ideel Adskillelse af Fangerne skulde træde istedetfor den factiske«, betegnedes som relativ isolering og blev anbefalet af en minoritet. Se *Tidende for Forhandlinger ved Provindsialstænderne for Sjællands, Fyens og Lollands-Falsters Stifter samt for*

Færøerne, Kbh. og Roskilde 1842, nr. 38, bd. 1, sp. 599. Flertallets forslag blev udmøntet i reglement af 7. maj 1846 for arrestvæsenet i Danmark, § 1: »I ethvert Arresthuus, der herefter af Nyt opføres eller ombygges, skal der forefindes et tilstrækkeligt Antal Enkelt-Celler, saa at enhver til Varetægt eller Strafs Afsoning deri indsat Person i Reglen kan holdes afsondret fra alle Andre.«

I trykt udgave: Bind 21 side 91 linje 27

◀ **cfr. en tidligere Bemærkning** : jf. journalen NB:152: »Det er en frygtelig Satire og et Epigram over den nyere Tids Timelighed, at den eneste Anvendelse man nu veed at gjøre af Eensomheden er en Straf, er Fængslet. Hvilken Forskjel siden den Tid, da man, hvor verdslig end Timeligheden altid har været, dog troede paa Klosterets Eensomhed, da man altsaa ærede Eensomheden som det Høieste som det Eviges Bestemmelse – og nu da man afskyer den som en Forbandelse, saa den kun bruges som Straf over Forbrydere. Ak, hvilken Forandring«, SKS 20, 102.

I trykt udgave: Bind 21 side 91 linje 30

◀ **en Slags Engelænder**, en halvgal Original: På SKs tid optrådte englændere ofte i vittighederne som komiske figurer med et besynderligt forhold til omverden.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 1

◀ **Commerce** : fr. samkvem; kommers, sjov.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 3

◀ **maatte røre Stene** : spiller på talemåden, at noget er så sørgeligt el. bevægende, 'at en sten må græde over det', bl.a. optegnet som nr. 2567 i *Danske Ordsprog og Mundheld* (82,17), s. 98.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 5

◀ **ad modum** : lat. ligesom; på denne måde.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 7

◀ **Ikke med eet eneste Ord i Form af Anmeldelse o: D: understøttes jeg** : I modsætning til de fleste af SKs tidligere udgivelser blev hans seneste, nemlig *Christelige Taler*, der udkom 25. april 1848, ikke anmeldt.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 9

◀ **Smaa-Propheter plyndre mig ... gjøres ikke fornødent** : sigter måske til pastor C.G. Buchholtz' foredrag om præstens embede som sjælesørger på Roskilde Præstekonvents møde i Ringsted den 20. okt. 1847 (tidl. holdt på et andet konvent), trykt i *Dansk Kirketidende* (jf. ktl. 321-325), nr. 121, 16. jan. 1848, sp. 265-276, og nr. 122-123, 23. jan. 1848, sp. 281-288. Her advarer Buchholtz mod, »for at bruge en bekjendt Forfatters Udtryk, forkortede Perspektiver, til at skildre en Christens Lyksalighed«, sp. 272, jf. *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, hvor SK bruger udtrykket i en tilsvarende betydning, SKS 7, 367,10. – **Conventer**: som præster og teologer samlede sig i, fx Det sydvestsjællandske Broderkonvent (stiftet 1837), Københavns gejstlige Konvent (stiftet 1843) og Roskilde Præstekonvent (stiftet 1842).

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 10

◀ **Kjøbstadens**: by i provinsen, i modsætning til en hoved- og residensstad.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 17

◀ **man spyttede paa Xstus** : sigter til præsternes og de rom. soldaters behandling af Jesus efter hans tilfangetagelse, jf. Matt 26,67; 27,30. Mark 14,65; 15,19.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 26

◀ **offentlige Fruentimmer** : prostituerede, ludere.

I trykt udgave: Bind 21 side 92 linje 34

◀ **at udtrykke, at hele Pøbelagtigheden mod mig er Intet** : nemlig ved selv at bede om at komme i *Corsaren* (132,16).

I trykt udgave: Bind 21 side 93 linje 9

◀ **Man bliver Professor paa en Subscriptions-Plan ell. paa Løftet om Systemet** : I den spekulative

filosofi, hvortil den ty. filosof G.W.F. Hegel stod fadder, var det en afgørende tanke, at erkendelsen lod sig udtømmende beskrive i et videnskabeligt 'system'. Blandt Hegels da. elever var J.L. Heiberg, H.L. Martensen og Rasmus Nielsen, der alle blev professorer: Johan Ludvig Heiberg (1791-1860) var fra 1824 erklæret hegeliansk filosof og blev i 1829 udnævnt til titulær professor; senere udgav han afhandlingen »Det logiske System«, hvori de første 23 §'er blev fremstillet, jf. *Perseus, Journal for den speculative Idee* nr. 1-2, Kbh. 1837-38, ktl. 569; nr. 2, s. 3: »Forfatteren tillader sig herved at meddele det første Bidrag til Udførelsen af en længe næret Plan, nemlig at fremstille det logiske System«; imidlertid blev det ikke til mere end dette bidrag til 'systemet', som således forblev ufærdigt. – Hans Lassen Martensen (1808-84) holdt fra 1837 en række forelæsninger ved Københavns Universitet, dels på Det teologiske Fakultet, som han var tilknyttet, fra 1840 som prof. extraordinarius, dels på Det filosofiske Fakultet, hvor han en periode måtte varetage undervisningen i moralfilosofi. Resultatet af disse forelæsninger, der især satte Hegel i højsædet, blev ikke den forventede spekulative dogmatik, kun det mindre anlagte *Grundrids til Moralphilosophiens System*, Kbh. 1841, ktl. 650. I fortalen hertil hedder det om skriftet: »Skjøndt nærmest bestemt for det philosophiske Cursus, vil det, som jeg haaber, tillige foreløbigt kunne benyttes af mine theologiske Tilhørere, indtil jeg seer mig istand til at forelægge disse en Lærebog, udarbejdet efter en større Maalestok, med bestemt Hensyn til Moralens theologiske Momenter«, s. III. Den her bebudede lærebog blev imidlertid ikke udarbejdet i SKs levetid. – Rasmus Nielsen (78,23) blev prof. i moralfilosofi i 1841, samme år som han begyndte udgivelsen af *Den speculative Logik i dens Grundtræk* hæfte 1-4, Kbh. 1841-44; der udkom kun de fire hæfter, og det sidste slutter midt i en sætning. SK ironiserede allerede i »Aabenbart Skriftemaal« i *Fædrelandet* nr. 904, 12. juni 1842, sp. 7245-7252 over Niensens forehavende: »Det er Systemet, Tidsalderen arbejder hen til. Allerede har Prof. Nielsen udgivet 21 logiske §§, der danne første Deel af en Logik, der igjen danner første Deel af en altomfattende Encyclopædi, saaledes som det er antydnet paa Omslaget, uden at dog dens Størrelse videre er angivet, formodenlig for ei at forfærde, da man vel tør slutte, at den bliver uendelig stor«, sp. 7247 (SV2 13, 436). – **Subscriptions-Plan:** plan for større værk el. tidsskrift, der skal udgives bind- eller hæftevis, og som publikum forud forpligter sig til at aftage.

I trykt udgave: Bind 21 side 93 linje 15

◀ **man bliver Minister paa et Par Blad Artikler** : sigter formentlig til cand.theol. & mag.art. Ditlev Gothard Monrad (1811-87), der 22. marts 1848 blev taget i ed som kultusminister (82,22) i A.W. Moltkes regering (den første efter enevældens fald dagen før); forinden havde Monrad gjort sig bemærket med artiklerne »Rescriptet af 28de Januar 1848« (i *Fædrelandet*, nr. 47-50, 21.-24. feb. 1848, sp. 357-370, 373-377 og 381-385) og »Tilbageblik paa egne Yttringer« (i *Fædrelandet*, nr. 60, 5. marts 1848, sp. 461-466).

I trykt udgave: Bind 21 side 93 linje 16

◀ **Luthers Tid:** 86m,9.

I trykt udgave: Bind 21 side 93 linje 21

◀ **egl. gjør Luther her ... Djævelen spiller op** : Hos Luther optræder Djævelen hyppigt som forklaring på det ondes realitet, fx i kap. 9, »Von dem Teufel und seinen Wercken«, i *D. Martin Luthers Geist- und Sinnreiche auserlesene Tisch-Reden und andere erbauliche Gespräche*, udg. af B. Lindner, bd. 1-2, Salfeld 1745, ktl. 225-226; bd. 1, s. 272-316.

I trykt udgave: Bind 21 side 93 linje 22

◀ **Luther siger om Xstd.: her er Trøst** : således hyppigt i fx *En christelig Postille sammendragen af Dr. Morten Luthers Kirke- og Huuspostiller* (86m,9).

I trykt udgave: Bind 21 side 93 linje 26

◀ **»Synspunktet for min Forf. Virksomhed«** : dvs. manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed / En ligefrem Meddelelse, Rapport til Historien* (posthumt udg. af P.C. Kierkegaard, Kbh. 1859), som SK udarbejdede i løbet af sommeren og efteråret 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 94 linje 28

◀ **har jeg i denne sidste Tid blot været Forfatter** : Foruden *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* udarbejdede SK i sommeren og eftersommeren 1848 større og mindre dele af manuskripterne til *Sygdommen til Døden* (80,16), »Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile« og »Salig Den, som ikke forarges paa mig« (80,16).

I trykt udgave: Bind 21 side 94 linje 30

◀ **vox populi og vox dei** : lat. 'folkets stemme' og 'Guds stemme'.

I trykt udgave: Bind 21 side 95 linje 1

◀ **da der raabtes: korsfæst, korsfæst** : sigter til Joh 19,6, hvor Pilatus efter at have ladet Jesus piske fremstiller ham som en 'konge' med tornekrone og purpurkappe: »Da nu de Ypperste-Præster og Svendene saae ham, raabte de, og sagde: korsfæst! korsfæst!« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 95 linje 2

◀ **Det Ord af Savonarola ... saa kast den bort** : måske gengivelse af Savonarolas ord i torturscenen i N. Lenau *Savonarola. Ein Gedicht*, Stuttgart og Tübingen 1837, ktl. 1743, s. 224f.: »Ein Werkzeug nur, das Gott erweckte, / Ein Straßenlichtlein in der Nacht, / Das warnend Gott am Abgrund steckte, / Ein tönend Horn in seiner Schlacht. // Will Gott das Lichtlein nicht mehr brauchen, / So lischt es aus; doch seine Hand / Wird warnend aus dem Abgrund tauchen, / Mit einem hellen Fackelbrand. // Will Gott dies Horn auch nicht mehr brauchen, / Weil lauter wird der Schlachtendrang, / So wird er in ein andres hauchen, / Das rufen wird wie Donnerklang!« – **Savonarola**: Girolamo (el. Hieronymus) Savonarola (1452-98), ital. prædikant og dominikanermunk, plæderede i sine prædikener for en reformation af kirken; i 1498 anklaget for kætteri, efter tortur dømt og henrettet ved hængning, hvorefter liget blev brændt på bålet.

I trykt udgave: Bind 21 side 95 linje 5

◀ **misrecommenderer** : miskrediterer.

I trykt udgave: Bind 21 side 95 linje 30

◀ **jeg tjener ikke Penge derved** : Indtil 1847 var SK sin egen forlægger, hvilket vil sige, at han selv forestod og finansierede produktionen af sine bøger, der blev solgt i kommission. I aug. 1847 indgik SK en aftale med forlagsboghandler C.A. Reitzel om, at denne formedelst et samlet honorar på 1425 rigsdaler skulle overtage restoplagene af de værker, han hidtil havde haft i kommission, herunder udgifterne ved trykning af SKs sidste værk, *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* (1847). De følgende værker, *Kjerlighedens Gjerninger* (1847) og *Christelige Taler* (1848), blev begge udgivet med C.A. Reitzel som forlægger, sådan at SK nu modtog et honorar på henholdsvis 270 og 220 rigsdaler, mens forlæggeren afholdt alle omkostninger ved produktionen. Jf. F. Brandt og E. Thorkelin *Søren Kierkegaard og pengene*, 2. udg., Kbh. 1993 [1935], s. 31 og s. 34.

I trykt udgave: Bind 21 side 95 linje 31

◀ **et lille Land - hvor der dog lønnes 1000 Præster - for at indbilde Msk. at de ere Xstne** : 90,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 95 linje 33

◀ **Digteren vidner at der neppe er ti i hver Generation** : sigter formentlig til SK selv, der i »Adskilligt om Ægteskabet mod Indsigelser« i *Stadier paa Livets Vei* (1845) lader pseudonymen Assessor Wilhelm skrive følgende: »Det, hvorved Aladdin er stor, er hans Ønske, at hans Sjel har Marv til at begjere. Skulde jeg i denne Henseende indvende Noget mod et Mesterstykke, hvad da kun kan være en forelsket Misundelse, da var det Dette, at det aldrig træder tydeligt og stærkt nok frem, at Aladdin er en berettiget Individualitet, at det at ønske, at kunne ønske, at vove at ønske, at være dumdristig i at ønske, resolut i at gribe til, umættelig i at hige, at dette er en Genialitet, saa stor som nogen anden. Man troer det maaskee ikke, og dog fødes i hver Generation maaskee ikke 10 Ynglinger, der have dette blinde Mod, denne Fynd i det Grændseløse«, *SKS* 6, 99,22.

I trykt udgave: Bind 21 side 96 linje 13

◀ **i et Land med 1 Million Xstne** : 90,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 96 linje 28

◀ **Af et Bilag (4) til »Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed«, som ikke blev brugt** : Optegnelsen er formentlig afskrift af en tilsvarende passage i manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28), som SK har kasseret, men villet bevare ved at skrive den ind i journalen. De tre øvrige bilag var »Tre 'Noter' betræffende min Forfatter-Virksomhed« bestående af: (1) »Til Dedicationen 'hiin Enkelte'«, opr. skrevet i 1846, jf. *Pap.* IX B 63,4-5, s. 350-357; (2) »Et Ord om min Forfatter-Virksomheds Forhold til 'hiin Enkelte'«, opr. skrevet i 1847, jf. *Pap.* IX B 63,6-13, s. 357-374; og (3) »Forord til 'Fredags-Talerne'«, oprindeligt skrevet i 1847, jf. *Pap.* IX B 63,14, s. 375-377.

I trykt udgave: Bind 21 side 96 linje 34

◀ **jeg er rigtignok ikke gaaet i Krig** : Treårskrigen, som til dels var en borgerkrig ml. danske og tyske inden for det oldenburgske monarki, brød ud i slutningen af marts 1848 (138,35); den 2. juli indgik parterne en våbenstilstand af tre måneders varighed, som 26. august blev forlænget til en varighed af i alt syv måneder. Kun bondestanden var værnepligtig, men mange andre meldte sig som frivillige soldater for at

kæmpe for en konstitutionel dansk stat inklusive det omtvistede hertugdømme Slesvig (Sønderjylland), som de tysksindede slesvig-holstenere med støtte fra Preussen kæmpede for at få med i et samlet Tyskland.

I trykt udgave: Bind 21 side 97 linje 4

◀ **Jeg har, som i Skriftet bemærket ... vilde tilbyde sig** : sigter til manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed*, hvor SK skriver: »Jeg har, efterat jeg er blevet Forfatter, egentlig aldrig oplevet den Dag, hvor jeg har erfaret, hvad jeg hører Andre klage over, Mangel, eller at Tankerne ikke vilde tilbyde sig«, s. 53 (SV2 13, 599).

I trykt udgave: Bind 21 side 97 linje 11

◀ **lad de Døde begrave deres Døde** : ordret citat fra Matt 8,22 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 98 linje 8

◀ **i Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed bestandigt taler om at opdrages** : I manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28) skriver SK hyppigt, at forfatterskabet har været et led i hans egen kristelige opdragelse, fx s. 56 (SV2 13, 602), s. 58 (SV2 13, 603f.), s. 67f. (SV2 13, 612f.), s. 71 (SV2 13, 616), s. 75 (SV2 13, 619) og s. 79 (SV2 13, 624).

I trykt udgave: Bind 21 side 98 linje 21

◀ **det ny ell. det gamle Ministerium** : Den 21. marts 1848 lod Fr. VII sig bevæge af oppositionens krav om oprettelsen af et nyt og handlekraftigt ministerium for at imødegå Slesvigs frygtede løsrivelse fra Danmark (97,4); det gl. ministerium, dvs. den enevældige konges geheimestatsministerium, blev afskediget, og dagen efter tog kongen et nyt ministerium (kaldet Martsministeriet) under A.W. Moltke i ed, hvorefter han på et statsrådsmøde samme dag erklærede, at han nu opfattede sig som konstitutionel konge og ikke længere enevældig.

I trykt udgave: Bind 21 side 98 linje 27

◀ **Kjøbstad** : by i provinsen, i modsætning til en hoved- og residensstad.

I trykt udgave: Bind 21 side 98 linje 29

◀ **Foragtelighed** : dvs. 'den litterære foragtelighed'; pøbelblade.

I trykt udgave: Bind 21 side 98 linje 31

◀ **det der styrter det ny Ministerium** : Efter aftalerne om våbenstilstand af 2. juli og 26. aug. 1848 (97,4) blev A.W. Moltkes ministerium mødt med bred kritik for ikke i tilstrækkelig grad at benytte dén folkelige opbakning, der havde bragt ministeriet til magten, til et militært forsvar for Slesvigs tilhørsforhold til Danmark. Da ministeriet den 7. nov. 1848 indsendte et udkast til fredsforhandlinger, som om fornødent måtte ske på grundlag af en deling af Slesvig i en da. og en ty. del, nægtede kongen at stadfæste dette, hvorefter ministeriet den 11. nov. indgav sin afskedsbegæring. Denne blev bevilliget fire dage senere, og den 16. nov. 1848 dannede A.W. Moltke et nyt ministerium (kaldet Novemberministeriet) uden deltagelse af de ministre, der havde vist sig villige til at acceptere Slesvigs deling. – SKs optegnelse er formentlig skrevet i slutningen af okt. 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 98 linje 34

◀ **Goldschmidt** : Meir Aron Goldschmidt (1819-87), da. jødisk forfatter, journalist og publicist, bl.a. forfatter til den berømmede *En Jøde. Novelle af Adolph Meyer. Udgiven og forlagt af M. Goldschmidt*, Kbh. 1845, ktl. 1547; grundlagde *Corsaren* i okt. 1840 og var bladets egentlige redaktør til okt. 1846, da han afhændede bladet og drog ud på en ét-årig udlandsrejse; udgav og skrev fra dec. 1847 månedsskriftet *Nord og Syd*, hvori han plæderede for en demokratisk forfatning med lige valgret.

I trykt udgave: Bind 21 side 99 linje 4

◀ **ikke umærkelig** : dvs. bemærkelsesværdig.

I trykt udgave: Bind 21 side 99 linje 4

◀ **forholder sig som en Cholera-Flue til Cholera** : Der sigtes givetvis til den såkaldte 'koleraflyve' (af blæreføddernes familie, især slægten Thrips), som i forbindelse med kolera kan optræde i stor mængde. I 1848 trængte koleraen frem over de russiske stepper og nåede Skt. Petersborg, Helsinki, Åbo, Reval og Riga samt i et enkelt tilfælde Dragør på Amager, hvilket gav anledning til forskellige foranstaltninger (især i form af karantæne regler for anløbende skibe) for at forekomme et muligt epidemisk udbrud, jf. således en række

plakater af 22. juli 1848 samt en skærpet plakat af 13. okt. 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 99 linje 4

◀ **det gl. Regimentes Repræsentanter ... det ny Ministerium** : Her sigtes formentlig til Goldschmidts artikel »Vaabenstilstands-Betingelserne« i oktober-hæftet af *Nord og Syd* bd. 4, Kbh. 1848, s. 1-18, hvor han leverer en ram kritik af Martsministeriets troløshed over for de nationale idéer, nemlig Danmarks og Slesvigs ubrydelige sammenhæng, som havde bragt det til magten (98,34). Repræsentanterne for 'det gl. regimente', dvs. det tidl. geheimestatsministerium (98,27), ønskede ligesom Goldschmidt og i modsætning til Martsministeriet ikke en nationalt afgrænset stat (Danmark inklusive den dansksindede del af Slesvig), men en helstat (Danmark inklusive såvel Slesvig som de rent tyske hertugdømmer Holsten og Lauenborg).

I trykt udgave: Bind 21 side 99 linje 11

◀ **at haabe mod Haab** : alluderer til Paulus' ord om Abraham, Rom 4,18: »Med håb imod håb troede han, at han skulle blive fader til en mængde folkeslag, som det var sagt ham: 'Så mange skal dine efterkommere blive.'«

I trykt udgave: Bind 21 side 99 linje 23

◀ **man skal elske sin Fjende ... Hedningen ogsaa** : sigter til Jesu ord, Matt 5,43-47: »I har hørt, at der er sagt: 'Du skal elske din næste og hade din fjende.' Men jeg siger jer: Elsk jeres fjender og bed for dem, der forfølger jer, for at I må være jeres himmelske faders børn; for han lader sin sol stå op over onde og gode og lader det regne over retfærdige og uretfærdige. Hvis I kun elsker dem, der elsker jer, hvad løn kan I så vente? Det gør tolderne også. Og hvis I kun hilser på jeres brødre, hvad særligt gør I så? Det gør hedningerne også.«

I trykt udgave: Bind 21 side 100 linje 3

◀ **de Fornemmere (...) ere blevne polemiske ... i Minoriteten** : sigter til det tidl. enevoldsregimentes støtter, der især fandtes blandt samfundets højst rangerende klasser, og som efter enevældens fald udgjorde en minoritet i forhold til den politiske magt (98,27). I anledning af valgene til Den grundlovgivende Rigsforsamling den 5. okt. 1848 – og især efter indgåelsen af en upopulær våbenstilstandsftale 2. juli og 26. aug. 1848 (97,4) – ytrede enevældens støtter sig frimodigt i debatten.

I trykt udgave: Bind 21 side 100 linje 12

◀ **af Apostlene hørtes dog det reent Mskliges Utaalmodighed** : jf. fx apostlen Simon Peters spørgsmål til Jesus, Matt 19,27: »Da tog Peter ordet og sagde til ham: 'Se, vi har forladt alt og fulgt dig. Hvad får så vi?'«

I trykt udgave: Bind 21 side 100 linje 26

◀ **Motto paa Chateaubriands Memoirer ... velut umbra** : lat. 'som en sky... som skibe – som en skygge'; ordret citat fra »Chateaubriands Memoirer. / (Af Lomeuie.)« i *Fædrelandet*, nr. 272-276, 25.- 30. okt. 1848, sp. 2157-2194; nr. 272, sp. 2157 (jf. *Mémoires d'outre-tombe par M. le Vicomte de Chateaubriand* bd. 1-2, Paris 1849; bd. 1, s. 1 og s. 9). – **Chateaubriands**: François René Vicomte de Chateaubriand (1768-1848), fr. digter, politiker og diplomat. – **lob**: Jobs Bog. Mottoet er sammensat af den lat. overs. af Job 7,9; 9,26 og 8,9.

I trykt udgave: Bind 21 side 100 linje 29

◀ **en Poeniterende** : en, der angre el. gør bod.

I trykt udgave: Bind 21 side 101 linje 1

◀ **Ord af Peter: til hvem skulle vi gaae** : sigter til disciplen Simon Peters svar til Jesus, da denne spørger, om han og de andre disciple mon også vil forarges på ham og forlade ham, Joh 6,68: »Herre, til hvem skulle vi gaae hen?« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 101 linje 4

◀ **lægger (...) Dølgemaal paa** : dølger, skjuler.

I trykt udgave: Bind 21 side 101 linje 10

◀ **impetus** : lat. fart, trang; begejstring.

I trykt udgave: Bind 21 side 101 linje 26

◀ **min Læge** : enten Oluf Lundt Bang (1788-1877) el. Ditlev Andersen von Nutzhorn (1800-65). O.L. Bang var prof. i medicin og siden 1841 direktør ved Den kgl. Fødsels- og Plejestiftelse i Amaliegade, hvor han også havde sin private konsultation; SK korresponderede med ham 1849-51, jf. *B&A* bd. 1, s. 266, s. 283-287 og s. 307-309. D.A. von Nutzhorn tog i 1824 eksamen ved Det kirurgiske Akademi, blev samme år praktiserende læge i København og i 1843 læge ved Tugt-, rasp- og forbedringshuset på Christianshavn; han havde sin private konsultation i Størrestræde 256 (i dag Holmens Kanal 18). Hans søn Frederik Nutzhorn (1834-66) har om sin barndom fortalt, at SK »jevnlige besøgte Faderen, hans Læge«, jf. *Apuleius's Amor og Psyche*, overs. af Fr. Nutzhorn, Kbh. 1867, s. VI. I journal NB2:113, dateret den 3. aug. 1847, henviser SK til »Nutzhorn«, der synes at have anbefalet ham en rejse for hans helbreds skyld, SKS 20, 185,20. Nutzhorn var allerede familien Kierkegaards læge i 1830'erne, men da moderen døde den 30. juli 1834 »kom Nutzhorn tilligemed Prof. Bang«, jf. P.C. Kierkegaards dagbog, NKS 2656, 4°, I, s. 58.

I trykt udgave: Bind 21 side 102 linje 5

◀ **coroborerende** : corroborerende, styrkende.

I trykt udgave: Bind 21 side 102 linje 10

◀ **Alle ere vi Xstne** : 90,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 103 linje 2

◀ **»Hvad sukker ... over sin Synd.«** : Klages 3,39: »Hvorfor murrer et Menneske som lever: enhver murre for sine Synder« (GT-1740). Sml. *Det Gamle Testaments poetiske og prophetiske Skrifter*, overs. af J. Møller og R. Møller, bd. 1-3, Kbh. 1828-30, ktl. 86-88 og ktl. 89-91; bd. 1, s. 446: »Hvad sukker Mennesket over imedens han lever? Enhver sukke over sin Synd!«

I trykt udgave: Bind 21 side 103 linje 4

◀ **Det er ikke godt ... givet ham til Selskab** : sigter til beretningen om kvindens skabelse, 1 Mos 2,18: »Og Gud HERREN sagde: det er ikke godt, at Mennesket er for sig allene, jeg vil gjøre ham en Hielp, som skal være hos ham« (GT-1740).

I trykt udgave: Bind 21 side 104 linje 9

◀ **at være mindre end en Spurv for Gud** : allusion til Matt 10,31 (105,2).

I trykt udgave: Bind 21 side 104 linje 27

◀ **hvad der er sagt om Spurverne (...) at Gud kjender hver Enkelt** : Matt 10,29-31: »Sælges ikke to spurve for en skilling? Og ikke én af dem falder til jorden, uden at jeres fader er med den. Men på jer er selv alle hovedhår talt. Frygt derfor ikke, I er mere værd end mange spurve.«

I trykt udgave: Bind 21 side 105 linje 2

◀ **Gud er Kjerlighed** : 80,31.

I trykt udgave: Bind 21 side 105 linje 35

◀ **Taalmodighedens, Trøstens Gud** : spiller på Paulus' ord, Rom 15,5: »Men Taalmodighedens og Trøstens Gud give Eder at have eet Sind indbyrdes efter Christum Jesum« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 105 linje 35

◀ **rene Actuositet** : rene virkelighed; lat. 'purus actus', udtrykker i den skolastiske filosofi Guds perfektion som den virkelighed, der har realiseret al sin indeholdte mulighed.

I trykt udgave: Bind 21 side 106 linje 14

◀ **Luc XXIV, 31. Da bleve ... usynlig for dem** : ordret citat fra Luk 24,31 (NT-1819), som dog har 'ham' og 'han' samt komma efter 'ham'.

I trykt udgave: Bind 21 side 106 linje 30

◀ **de revolutionaire Regjeringer selv forbyde Pressen** : sigter måske til et cirkulære af 24. sept. 1848, som den provisoriske regering for et samlet Tyskland rundsendte til alle ty. staters justitsministre med strengt pålæg om at retsforfølge forbrydelser, som forøves ved hjælp af pressen, herunder opfordringer til oprør mod den provisoriske regerings egen forfatningsmæssige lovhjemmel af 28. juni 1848, jf. *Nyt Aftenblad*, nr. 231, 2. okt. 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 107 linje 4

◀ aldeles **til Overflod**: overflødigt; forgæves.

I trykt udgave: Bind 21 side 107 linje 11

◀ **Recensenters**: kritikere, anmeldere.

I trykt udgave: Bind 21 side 107 linje 14

◀ Mskets **libitum**: lat. behag, vilje; forgodtbefindende.

I trykt udgave: Bind 21 side 107 linje 34

◀ **»stille Timer«** : SKs gengivelse af en vending, som Mynster (108,29) hyppigt benyttede i sine prædikener, jf. fx omtalen af »de helligede Steder i stille Morgentimer« i hans prædiken på 2. mandag i fasten 1847, trykt som »'Hvo som skammer sig ved mig og mine Ord, ved ham vil og Menneskens Søn skamme sig'«, i *Prædikener holdte i Kirkeaaaret 1846-47*, Kbh. 1847, ktl. 231, s. 52-62; s. 52.

I trykt udgave: Bind 21 side 107 linje 34

◀ **Dyrehaugen** : Jægersborg Dyrehave, et skovområde ved Klampenborg nord for København, som var et yndet udflugtsmål for københavnere. Her lå også Dyrehavsbakken med Kirsten Piils kilde, omkring hvilken der i sommertiden voksede et marked op med boder og telte, gøgl, fremvisning af seværdigheder, akrobatik og andre folkelige forlystelser.

I trykt udgave: Bind 21 side 108 linje 5

◀ **han henstillede Alt til Gud** : sigter til Jesu bøn i Getsemane før pågribelsen, Matt 26,39: »Min fader, hvis det er muligt, så lad dette bæger gå mig forbi. Dog, ikke som jeg vil, men som du vil.«

I trykt udgave: Bind 21 side 108 linje 21

◀ **Mynster siger i »Betragtningerne« ... salig (Mc: 16,16)** : med ubetydelig ortografisk variation ordret citat fra betragtning nr. 36, »Troen til vor Herre Jesum Christum« i J.P. Mynster *Betragtninger over de christelige Troeslærdomme* bd. 1-2, 2. opl., Kbh. 1837 [1833], ktl. 254-255; bd. 2, s. 41-52; s. 43. – **Mynster**: Jakob Peter Mynster (1775-1854), da. præst, forfatter og politiker; sognepræst i Spjellerup på Sydsjælland 1801-11, residerende kapellan ved Vor Frue Kirke i Kbh. 1811-28, fra 1826 desuden hofprædikant; fra 1828 kgl. konfessionarius samt hof- og slotspræst ved Christiansborg Slotskirke, fra 1834 biskop over Sjællands stift. – **Mc: 16,16**: Mark 16,16 (NT-1819): »Hvo som troer og bliver døbt, skal blive salig; men hvo som ikke troer, skal blive fordømt.«

I trykt udgave: Bind 21 side 108 linje 29

◀ **Fadderstads** : faddergaver.

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 1

◀ **ikke var bleven døbt - og derfor ikke kunde komme op til artium** : Ved den adgangsgivende eksamen til universitetet, examen artium, som indtil 1850 blev aflagt på Universitetet i København eller i Kiel, skulle dimittenden eksamineres i den evangelisk-lutherske tros lære eller – hvis han tilhørte en anden trosretning – almen religionskundskab; således kunne fx jøder tage studentereksamen, selvom de i sagens natur ikke var døbt.

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 3

◀ **at han jo ... var udelukket ... fra Himlen** : sml. *Confessio Augustana*, § 2, hvor det hedder, at synden »fordømmer og paafører ogsaa nu den evige Død saa mange, som ikke formedelst Daaben ved den Hellige Aand vorde gjenfødte«, *Den rette uforandrede Augsburgske Troesbekjendelse*, overs. af A.G. Rudelbach, Kbh. 1825, ktl. 386, s. 46.

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 9

◀ **Christendommen siger (...)** **stræb at ligne dit Forbillede** : sigter formentligt til Jesu ord, Joh 13,15: »Jeg har givet jer et forbillede, for at I skal gøre, ligesom jeg har gjort mod jer.«

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 16

◀ **70 Aar at leve i** : Den traditionelle angivelse, at et menneskets levealder er 70 år, går tilbage til Sl 90,10.

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 27

◀ **Tvinger** : (skrue)tvinge.

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 30

◀ **Christus har fortiet for Apostlene og Disciplene** : sigter til Jesu gådefulde ord til disciplene om sin snarlige bortgang (døden på korset), Joh 16,12: »Jeg har endnu meget at sige jer, men det kan I ikke bære nu.«

I trykt udgave: Bind 21 side 109 linje 33

◀ **i andet Fald** : i modsat fald.

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 2

◀ **Xstds udtrykkelige Lære ... at hade Verden** : sigter nærmest til Jesu ord, Luk 14,26: »Hvis nogen kommer til mig og ikke hader sin far og mor, hustru og børn, brødre og søstre, ja, sit eget liv, kan han ikke være min discipel.« Og Jesu ord, Joh 12,25: »Den, der elsker sit liv, mister det, og den, der hader sit liv i denne verden, skal bevare det til evigt liv.«

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 3

◀ **intermediar** : mæglende, formidlende, mellemliggende.

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 5

◀ **at tømme Dødens Kalk** : allusion til Jesu bøn i Getsemane før pågribelsen, Luk 22,42 (NT-1819): »Fader, vilde du tage denne Kalk fra mig! dog skee ikke min Villie, men din!«

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 8

◀ **10 rd** : 10 rigsbankdaler; svarende til en snedkersvends løn for to ugers arbejde. Den da. møntfod var ved forordning af 31. juli 1818 delt i rigsbankdaler (i samtiden ofte blot kaldt 'rigsdaler' og forkortet 'rd'), mark og skilling, sådan at der gik 6 mark på en rigsdaler og 16 skilling på 1 mark; på 1 rigsdaler gik således 96 skilling.

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 17

◀ **at Sandheden skal seire i denne Verden** : hentyder til udtrykket 'ecclesia triumphans' (lat. den triumferende kirke), der i den ældre teologi betegnede den fuldkommenhedstilstand, som skulle herske på jorden efter Kristi genkomst; indtil da var kirken stridende ('ecclesia militans'), dvs. uensartet med sine omgivelser.

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 22

◀ **faae saadan et Snu af** : får et vist indblik i el. en anelse om.

I trykt udgave: Bind 21 side 110 linje 35

◀ **Alle ere Christne** : 90,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 2

◀ **alle Fordele ere forbundne med det at være Christen** : Før grundlovgivningen i 1849, hvorved religionsfriheden blev kodificeret, var adgangen til visse embeder betinget af bekendelse til den Augsburgske Trosbekendelse. Dette var fx tilfældet med professorater ved Københavns Universitet, hvortil kongen nok kunne give dispensation, men ikke til andre end kristne, jf. fundats af 7. maj 1788, kap. 1, § 15. Således søgte jøden dr.phil. C.G.N. David (1793-1874) to gange om en stilling ved Det filosofiske Fakultet, men blev afvist af både konsistorium og kongen, indtil han i 1830 konverterede til kristendommen og fik ansættelse som ekstraordinær professor i statsøkonomi (i 1843 fik jøder ret til at søge dispensation ligesom kristne, der ikke bekendte sig til den Augsburgske Trosbekendelse, men fortsat uden mulighed for at træde ind i konsistorium). Tilsvarende var det kun kristne, der kunne vælges som deputerede til de rådgivende stænderforsamlinger, jf. forordninger af 15. maj 1834, § 4, stk. 2.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 2

◀ **spille (...) paa Næsen** : tage ved næsen.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 8

◀ **Lygte-Væsenet** : Københavns gadebelysning sorterede under Magistraten, der ofte blev kritiseret for en utilstrækkelig lygtetændingstid, som dog blev udvidet en smule i 1847; derimod fik det foreløbig sit forblivende med det såkaldte 'magistratsmåneskin' el. 'præsumptive måneskin', som bestod i, at Magistraten i forventning om tilstrækkelig oplysning af gaderne, når der var fuldmåne, lod de knap 2000 tranlygter være slukkede – uafhængigt af, om der var tæt skydække eller ej.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 19

◀ **Luther** : 86m,9.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 23

◀ **Brandcorpset** : Københavns Brandkorps stod under ledelse af Brandkommissionen og talte o. 4000 indrullerede brandfolk, jf. reglement af 1. maj 1818.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 26

◀ **holde ham (...) til Gode** : tilregne ham (noget) som et gode, som en formildende omstændighed.

I trykt udgave: Bind 21 side 111 linje 35

◀ **Du har ladet os befale ... indtil 70 x 7 Gange** : sigter til lignelsen om den gældbundne tjener (Matt 18,23-35), som foranlediges af Simon Peters spørgsmål til Jesus, Matt 18,21-22: »Da gik Peder frem til ham, og sagde: Herre, hvor ofte skal jeg forlade min Broder, som synder imod mig? indtil syv Gange? Jesus sagde til ham: jeg siger dig, ikke indtil syv Gange, men indtil halvfierdesindstyve Gange syv Gange« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 112 linje 1

◀ **Xstd. fordrer blot ... af sit ganske Hjerte** : sigter til Matt 22,37-40, hvor Jesus siger til en lovkyndig: »du skal elske Herren din Gud i dit ganske Hierte, og i din ganske Siel, og i dit ganske Sind. Dette er det første og det store Bud. Men det andet er ligesom dette; du skal elske din Næste som dig selv« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 112 linje 17

◀ **den kan ikke for** : den kan ikke gøre for.

I trykt udgave: Bind 21 side 112 linje 18

◀ **hiint Eventyr i 10001 Nat ... Ædelsteen tilbage igjen** : referat af »Das tugendhafte israelitische Ehepaar« (764.-765. nat) i *Tausend und eine Nacht. Arabische Erzählungen*, overs. af G. Weil, bd. 1, udg. af A. Lewald, Stuttgart 1838, bd. 2-4, Pforzheim 1839-41, ktl. 1414-1417; bd. 4, s. 117-121. Sml. journal NB4:145, SKS 20, 354f.

I trykt udgave: Bind 21 side 112 linje 28

◀ **synder mod sin Villie** : spiller måske på Rom 7,18-19, hvor Paulus skriver: »Viljen har jeg, men udføre det gode kan jeg ikke. For det gode, som jeg vil, det gør jeg ikke, men det onde, som jeg ikke vil, det gør jeg.«

I trykt udgave: Bind 21 side 113 linje 26

◀ **komme paa ham** : kommer over ham.

I trykt udgave: Bind 21 side 113 linje 28

◀ **en Pæl i Kjødet** : sigter til 2 Kor 12,7, hvor Paulus skriver: »Og at jeg ikke skal hovmode mig af de høie Aabenbarelses, er mig given en Torn i Kjødet, en Satans Engel, at han skal slaae mig paa Munden, paa det jeg ikke skal hovmode mig« (NT-1819; tidligere bibeloversættelser har »en Pæl i Kjødet« for »en Torn i Kjødet«).

I trykt udgave: Bind 21 side 113 linje 31

◀ **Den her omtalte Anfegtelse** : jf. foregående optegnelse.

I trykt udgave: Bind 21 side 114 linje 6

◀ **piinagtig** : smertefuld.

I trykt udgave: Bind 21 side 114 linje 6

◀ **derhos** : desuden, yderligere.

I trykt udgave: Bind 21 side 114 linje 7

◀ **tie og bie** i Bøn og Tro: spiller måske på H.A. Brorsons salme »Her vil ties, her vil bies«, jf. *Psalmer og aandelige Sange af Hans Adolph Brorson* (77,25), s. 862f.

I trykt udgave: Bind 21 side 115 linje 31

◀ **stikke i** : bero på.

I trykt udgave: Bind 21 side 115 linje 37

◀ **ogsaa Naaden har sin Tid og sine Tider** : alluderer til Præd 3,1: »Alting har en tid, for alt, hvad der sker under himlen, er der et tidspunkt.«

I trykt udgave: Bind 21 side 116 linje 14

◀ **at haabe mod Haab** : 99,23.

I trykt udgave: Bind 21 side 116 linje 35

◀ **Confirmationen (...) et Barn paa 14 a 15 Aar** : If. forordning af 25. maj 1759 måtte ingen børn antages til konfirmation, før de var fyldt »14 eller 15 Aar« (§ 1), mens de til gengæld skulle være konfirmeret, før de var fyldt 19 år (§ 2).

I trykt udgave: Bind 21 side 117 linje 10

◀ **in parenthesi** : lat. i parantes (bemærket).

I trykt udgave: Bind 21 side 117 linje 16

◀ **at Discipelen ikke er over Mesteren** : citat fra Matt 10,24: »Discipelen er ikke over Mesteren« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 117 linje 17

◀ **de ere i Rangforordningen ærede og anseete** : If. rangforordningen af 14. okt. 1746 (med ændringer ved bekendtgørelse af 12. aug. 1808) blev embedsmænd og titelindehavere placeret i ni rangklasser, som igen var opdelt i rangnumre. Rangforordningen blev årligt publiceret i *Kongelig Dansk Hof- og Stats-Calender og Veiviser eller Anviisning til Kiøbenhavn, Christianshavns, Forstædernes og Frederiksbergs Beboere*, hvori alle rangspersoner var anført med deres behørigt tiltaleformularer (se også »Titulaturer til Rangspersoner i alfabetisk Orden« i C. Bartholin *Almindelig Brev- og Formularbog* bd. 1-2, Kbh. 1844, ktl. 933; bd. 1, s. 49-56). 'Velærværdighed' brugtes ved tiltale eller omtale af en præst eller anden gejstlig person, der var af lavere el. uden rang, mens gejstlige i 2.-6. rangklasse blev tiltalt som 'Højærværdighed'.

I trykt udgave: Bind 21 side 117 linje 18

◀ **naar de tale om at Christus bad for sine Fjender** : sigter til Bjergprædikenen, hvor Jesus byder at elske sine fjender og bede for dem, der forfølger én (Matt 5,44), og hans bøn for dem, der korsfæster ham, Luk 23,34: »Fader, tilgiv dem, for de ved ikke, hvad de gør.«

I trykt udgave: Bind 21 side 117 linje 20

◀ **accomodere** : tillempe.

I trykt udgave: Bind 21 side 117 linje 28

◀ **Joh: XVI, 10 ... I see mig ikke mere** : løst citat fra Joh 16,8-10 (NT-1819): »Og naar han kommer, skal han overbevise Verden om Synd, og om Retfærdighed, og om Dom. [v. 9] Om Synd, fordi de troe ikke paa mig. [v. 10] Men om Retfærdighed, fordi jeg gaaer hen til min Fader, og I see mig ikke længere.« – If. NT-1819 profeterer Jesus om »Talsmanden« (v. 7) el. »den Sandheds Aand« (v. 13), jf. dog kapiteloverskriften til Joh 16,5-15: »Om den Hellig Aands Sendelse og Virkning«.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 1

◀ **Pauli Lære ... til vor Retfærdiggjørelse** : sigter til Rom 4,25, hvor Paulus betegner Jesus som »ham, som blev givet hen for vore overtrædelser og blev oprejst til retfærdighed for os.« – Paulus fra Tarsus (henrettet i Rom o. 63), jøde, den første kristne missionær, forstod sig selv som »Kristi Jesu tjener, kaldet til apostel, udset til at forkynde det evangelium, som Gud forud har lovet ved sine profeter i De hellige

Skrifter«, Rom 1,1-2.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 4

◀ **at Christus i Sandhed ... vender tilbage til Faderen** : sigter nærmest til Joh 13,3, hvor det hedder, at »Jesus vidste, at Faderen havde lagt alt i hans hænder, og at han var udgået fra Gud og nu gik tilbage til Gud«. Se også Joh 8,42; 16,27; 16,30; 17,8.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 10

◀ **næste Vers: men ... Fyrste er dømt** : Joh 16,11 (NT-1819): »Men om Dom, fordi denne Verdens Fyrste er dømt.«

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 11

◀ **idag** : formentlig engang i første halvdel af nov. 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 15

◀ **Arndts sande Xstd** : Bøgerne 'om den sande kristendom' af den ty. teolog og opbyggelsesforfatter Johann Arndt (1555-1621) er udkommet i utallige udgaver; den berømte *Vier Bücher vom wahren Christenthum* udkom o. 1605-10, men blev i slutningen af det 17. årh. forøget med to til i alt seks bøger.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 15

◀ **p. 225: wenn anders ... im Lande regieren** : SK tilføjer »und« efter »Haupt«, men citerer i øvrigt ordret fra Johann Arndt *Sämtliche geistreiche Bücher Vom wahren Christenthum, Welche handeln Von heilsamer Buße / herzlichem Reue und Leid über die Sünde / wahren Glauben / auch heiligem Leben und Wandel der rechten wahren Christen*, 2. udg., Tübingen 1737 [1733], ktl. 276 (forkortet *Vom wahren Christenthum*), 1. bog, kap. 38, s. 225: »Wenn du Christi Lehre liesest und weisst, ohne sie auszuüben, ist es eben, wie wenn ein Unterthan seines Fürsten Befehl, dem er allen Gehorsam geschworen hat, lieset und erkennt; aber hönisch oder troziger Weise verrieset, und mit Füßen tritt, oder sonst mißhandelt, ohne ihm nachzuleben. Ein solcher wird, wenn anders das Haupt nicht die Füße im Lande regieren, abgeschafft und kan nicht mehr Haushalter seyn: Eben also, wirst du auch ausgestossen werden aus dem Hause dieses grossen Königes auf dem Berge Zion. Diß geschicht schon hier einiger masen durch Verstokung, da dir das Wort, das dir zum Leben gegeben war, ein Geruch des Todes zum Tode wird.«

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 17

◀ **Efterskriftet til ... ethisk-religieuse Afhandlinger** : sigter til en passus i »Efterskrift [i marginen: Til Afhandlingen No II.] for Den, som har læst Afhandlingen«, dateret okt. 1848, *Pap.* IX B 24, hvor SK med reference til det titusindtallige folketog til Christiansborg og enevældens fald den 21. marts 1848 (98,27 og 138,35) skriver: »Der, si placet [lat. hvis man har lyst], sørges nutildags i Staterne for, at dette Ufornuftige finder Sted, at der existerer et eventyrligt Monstrum med mange Hoveder, eller rigtigere og sandere, et Tusind-, efter Omstændighederne, et Hundredtusind-Been: Mængden, et ufornuftigt Uhyre eller et uhyre Ufornuftigt, som dog sandseligt har Magten, Skrigets og Larmens, item [lat. fremdeles, endvidere] en beundringsværdig Virtuositet i at gjøre Alt commensurabelt for de til Ballotation [afstemning] oprakte Hænders eller de til Slagsmaal opløftede Nævers Afgjørelse«, s. 324. – **2den Afhandling i en »Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger** : *En Cyclus ethisk-religieuse Afhandlinger*, som er tilrettelagt i sommeren 1848, består af seks afhandlinger: nr. 1 »Noget om hvad man kunde kalde 'Præmisse-Forfatter'« (fra indledningen til *Bogen om Adler*), jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 5-16,30, lettere bearbejdet, se *Pap.* IX B 1, s. 297); nr. 2 »De dialektiske Forhold: det Almene, den Enkelte, den særlige Enkelte« (fra kap. I i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 33,19 - 53,34, lettere bearbejdet, se *Pap.* VIII 2 B 9,13-15, s. 50f., samt IX B 2, s. 298f., og 7-8, s. 305-307); nr. 3 »Har et Menneske Lov til at lade sig ihjelslaae for Sandheden?« (fra 1847, jf. *Pap.* VIII 2 B 136, s. 236, og 138-139, s. 238f.); nr. 4 »En Aabenbaring i Nutidens Situation« (fra kap. II i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 74-90,28, lettere bearbejdet, se *Pap.* IX B 4, s. 300); nr. 5 »Psychologisk Opfattelse af Mag. Adler som Phænomen og som Satire over den hegelske Philosophie og Nutiden« (fra kap. IV i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 176-230, lettere bearbejdet, se *Pap.* VIII 2 B 7,12-18, s. 32-43, 8,1, s. 44, og 9,12, s. 49, samt IX B 5, s. 301-305); og nr. 6 »Om Forskjellen mellem et Genie og en Apostel« (fra kap. III, § 2, i *Bogen om Adler*, jf. *Pap.* VII 2 B 235, s. 136,29 - 150,31, lettere bearbejdet og udvidet, se *Pap.* VIII 2 B 7,8-9, s. 28f. og 9,16-18, s. 51f., samt IX B 6, s. 305).

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 19

◀ **Xstus siger: det er min Spise at gjøre min Faders Villie** : sigter til Joh 4,34, hvor Jesus siger: »Min mad er at gøre hans vilje, som har sendt mig, og fuldføre hans værk.«

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 25

◀ **fra den Spisende Spise kom** : en del af den gåde, Samson stillede filistrene, efter at han i kadaveret af en løve havde fundet et bibo med honning, som han kunne spise; Dom 14,14. Udtrykket stammer fra S.B. Hersleb *Lærebog i Bibelhistorien. Udarbejdet især med Hensyn paa de høiere Religionsklasser i de lærde Skoler*, 3. opl., Kbh. 1826 [1812], ktl. 186 og 187, s. 69, hvor gåden lyder: »Fra den Spisende Spise kom, / Sødme kom fra den Stærke«.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 28

◀ **den menige Mand** : menigmand.

I trykt udgave: Bind 21 side 118 linje 34

◀ **Xsti Liv (...) at han maatte søge sine Disciple blandt Almuen** : Blandt de disciple, som Jesus udvalgte til apostle, var Simon Peter, Andreas, Jakob (Zebedæus' søn) og Johannes fiskere, Matthæus tolder, mens NT ikke oplyser noget om de øvriges profession.

I trykt udgave: Bind 21 side 119 linje 2

◀ **Der er, som jeg ... og Fortvivlelsens Synd** : jf. journalen NB4:16: »Syndens to Former. / 1) synder et Msk af Svaghed. / 2) saa af Fortvivlelse. / Dette er egl. Synden. / Her ligger derfor ogsaa Forsoningen. Et Msk. fortvivler over, at den Synd han af Svaghed begik, kan tilgives, Alt mener han er tabt, og saa synder han. Derfor maa Forsoningen til for at standse ham«, SKS 20, 294f. Se også manuskriptet til *Sygdommen til Døden* (80,16), afsnittet »α) Fortvivlet ikke at ville være sig selv, Svaghedens Fortvivlelse«, s. 46-65 (SV2 11, 182-201).

I trykt udgave: Bind 21 side 119 linje 17

◀ **Opmanden** : ophavsmanden.

I trykt udgave: Bind 21 side 120 linje 12

◀ **10rd** : 110,17.

I trykt udgave: Bind 21 side 120 linje 36

◀ **Sorgen efter Verden (...) Sorgen efter Gud** : SK synes her at bruge ordet sorg i betydningen bedrøvelse, idet han formentlig spiller på 2 Kor 7,10, hvor Paulus skriver: »Thi Bedrøvelsen efter Gud virker Omvendelse til Salighed, som ikke fortrydes; men Verdens Bedrøvelse virker Død« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 121 linje 9

◀ **Man siger: en gylden Nøgle lukker overalt op** : talemåde, bl.a. optegnet i E. Mau *Dansk Ordsprogs-Skat* bd. 1-2, Kbh. 1879; bd. 1, s. 370.

I trykt udgave: Bind 21 side 121 linje 23

◀ **Resolverethed** : af lat. resolvo, 'lukker op, åbner', 'bestemmer, beslutter'.

I trykt udgave: Bind 21 side 121 linje 25

◀ **Den, som vil ... kan opføre det** : sigter til Jesu ord, Luk 14,28: »Hvis en af jer vil bygge et tårn, sætter han sig så ikke først ned og beregner udgifterne for at se, om han har råd til at gøre det færdigt?«

I trykt udgave: Bind 21 side 121 linje 30

◀ **I Tillid til Gud formaae vi Alt** : spiller måske på Fil 4,13: »Jeg formaaer Alt i Christo, som gjør mig stærk« (NT-1819). Se også Mark 9,23.

I trykt udgave: Bind 21 side 122 linje 7

◀ **maieutisk** : af gr. ('maieúesthai') at forløse (en fødende). Udtrykket benyttes især med henvisning til Sokrates' jordemoderkunst, som består i, at Sokrates ved samtale kan forløse en anden, der i forvejen er svanger med en viden, som han blot har glemt og nu må hjælpes til at generindre.

I trykt udgave: Bind 21 side 122 linje 25

◀ **Alle ere Xstne** : 90,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 123 linje 1

◀ **Digten og Tragten** : efter ty. Dichten und Trachten, stræben og higen.

I trykt udgave: Bind 21 side 123 linje 2

◀ **item** : lat. fremdeles, endvidere.

I trykt udgave: Bind 21 side 123 linje 7

◀ **et Concilium af Geistlige** : sigter nærmest til et af de konventer, som præster og teologer samlede sig i for at drøfte samtidens teologiske og liturgiske spørgsmål, fx Det sydvestsjællandske Broderkonvent (stiftet 1837), Københavns gejstlige Konvent (stiftet 1843) og Roskilde Konvent (stiftet 1842).

I trykt udgave: Bind 21 side 123 linje 14

◀ **naar En troer han er af Glas** : hentyder formentlig til hovedpersonen i Miguel de Cervantes Saavedras *Novela del licenciado vidriera* (1613), der tror, han er af glas, jf. »Licentiaten« i *Lærerige Fortællinger af Miguel de Cervantes Saavedra*, overs. af C.D. Biehl, bd. 1-2, Kbh. 1780-81; bd. 1, s. 297-330. I årbogen *Gæa* (132,16) sammenlignede kritikeren P.L. Møller SK – alias pseudonymen Quidam i *Stadier paa Livets Vei* (1845) – med Cervantes' licentiat: »Følelse, Forstand, Villie, Beslutning, Handling, Marv, Nerve- og Muskelkraft – Alt er gaaet op i Dialektik, i en steril Dialektik, der hvirvler sig om et uvist Centrum, uvist om det skeer ifølge Centrifugal- eller Centripetalkraften, indtil den tilsidst langsomt fordunster. Han er bleven sig selv gjennemsigtig, ligesom Licentiaten (i Cervantes's Novelle), som troede, han var af Glas, og lod sig indpakke som en Flaske i Halm, for ei at gaae itu. Ja Sammenligningen kan fortsættes endnu videre, thi Gjennemsigtigheden synes ogsaa hos vor Forf. at være Følge af en Forgiftelse«, *Gæa / æsthetisk Aarvog*, udg. af P.L. Møller, Kbh. 1846, s. 176f.

I trykt udgave: Bind 21 side 123 linje 16

◀ **her stikker det** : her ligger vanskeligheden. Sml. talemåderne 'her stikker knuden (vanskeligheden)' og 'her stikker hemmeligheden'.

I trykt udgave: Bind 21 side 124 linje 21

◀ **holde over** : overholde.

I trykt udgave: Bind 21 side 124 linje 25

◀ **den borgerlige Retfærdighed** : de borgerlige love.

I trykt udgave: Bind 21 side 124 linje 25

◀ **kaldes god (...) end ikke Xstus vilde kaldes det** : sigter til Jesu ord, Mark 10,17-18: »Og da Jesus gik ud på vejen, kom der én løbende og faldt på knæ for ham og spurgte: 'Gode Mester, hvad skal jeg gøre for at arve evigt liv?' Jesus svarede ham: 'Hvorfor kalder du mig god? Ingen er god undtagen én, nemlig Gud.[']«

I trykt udgave: Bind 21 side 124 linje 27

◀ **erhabne Lüge** : erhabene Lüge, ty. ophøjet løgn.

I trykt udgave: Bind 21 side 125 linje 9

◀ **at Rom ikke blev bygget paa een Dag** : talemåde, bl.a. optegnet som nr. 1105 i *Dansk Ordsprogs-Skat* (121,23) bd. 1, s. 105.

I trykt udgave: Bind 21 side 125 linje 12

◀ **bedrøve Aanden** : spiller på Ef 4,30, hvor Paulus skriver til efeserne: »bedrøver ikke Guds hellige Aand, med hvilken I ere beseglede til Forløsningens Dag« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 125 linje 19

◀ **Hvad jeg saa ofte for Spøg ... som er Imprimatur** : I forordet til *Begrebet Angest* (1844) skriver pseudonymen Vigilius Haufniensis: »Hvad menneskelig Autoritet angaaer, er jeg en Fetischdyrker, og tilbeder lige from en Hvilken som helst, naar det blot tilstrækkeligen ved Trommeslag vorder bekendtgjort, at det er ham, jeg skal tilbede, at han er Autoritet og Imprimatur iaar« (SKS 4, 314,6). – **Imprimatur**: lat. må trykkes, censors skriftlige tilladelse til en bogs trykning. I Ludvig Holbergs komedie *Erasmus Montanus eller Rasmus Berg* (1731) 3. akt, 3. scene, opfatter Per Degn 'Imprimatur' som en person og ikke som en tilladelse fra Det filosofiske Fakultets dekan, jf. *Den Danske Skue-Plads* bd. 1-7, Kbh. 1758 el. 1788 [1731-54], ktl. 1566-1567; bd. 5. Bindene er uden årstal og sidetal.

I trykt udgave: Bind 21 side 126 linje 11

◀ **i Fortællingen om Skattens Mynt ... hvis Billede er det** : sigter til Matt 22,15-21, hvor det fortælles, at nogle farisæere og herodianere opsøgte Jesus for at høre, om det var tilladt at give kejseren skat. Men Jesus gennemskuede deres list og sagde: »Viser mig Skattens Mynt. Men de bragte ham en Penning. Og han sagde til dem: hvis Billede og Overskrift er dette? De sagde til ham: Keiserens. Da sagde han til dem: saa giver Keiseren det, som Keiserens er, og Gud det, som Guds er«, v. 19-21 (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 126 linje 13

◀ **Peer ell. Povel** : alle og enhver. Talemåden henviste opr. til Peter og Paulus.

I trykt udgave: Bind 21 side 126 linje 18

◀ **den Xstne bærer Guds Billede** : spiller på skabelsesberetningen, 1 Mos 1,26-27: »Gud sagde: 'Lad os skabe mennesker i vort billede, så de ligner os! De skal herske over havets fisk, himlens fugle, kvæget, alle de vilde dyr og alle krybdyr, der kryber på jorden.' Gud skabte mennesket i sit billede; i Guds billede skabte han det, som mand og kvinde skabte han dem.«

I trykt udgave: Bind 21 side 126 linje 21

◀ **Joh: XIV, 27 ... og forsager ikke** : citat fra Joh 14,27 (NT-1819): »jeg giver Eder ikke, som Verden giver. Eders Hierte forfærdes ikke, og forsager ikke!«

I trykt udgave: Bind 21 side 127 linje 24

◀ **hiint Ord i Hebr: at unddrage sig til egen Fordærvelse** : Hebr 10,39 (NT-1819): »Men vi ere ikke af dem, som unddrage sig til deres Fordærvelse, men af dem, som troe til Sielens Frelse.«

I trykt udgave: Bind 21 side 127 linje 26

◀ **kan ikke for** : kan ikke gøre for.

I trykt udgave: Bind 21 side 128 linje 2

◀ **comparativ** med de andre: sammenlignelig.

I trykt udgave: Bind 21 side 128 linje 6

◀ **en fast Stilling i det Bestaaende** : dvs. embede som præst i den danske statskirke.

I trykt udgave: Bind 21 side 128 linje 15

◀ **de religieuse Paradigmer** : martyrerne, sandhedsvidnerne.

I trykt udgave: Bind 21 side 128 linje 17

◀ **Forbrydelse (...) at fordrive Fosteret** : Fosterfordrivelse straffedes med lovens strengeste straf, jf. *Chr. V's Danske Lov*, 6. bog, kap. 6, art. 7: »Letfærdige Qvindfolk, som deres Foster ombringe, skulle miste deres Hals, og deres Hoved sættes paa en Stage«, *Kong Christian den Femtes Danske Lov af det luridiske Fakultet giennemset*, udg. af J.H. Bærens, Kbh. 1797, s. 889. På SKs tid blev sådanne kvinder som hovedregel benådet og i stedet idømt lang- el. livsvarig fængselsstraf.

I trykt udgave: Bind 21 side 129 linje 4

◀ **opdunste** : stige op som en dunst.

I trykt udgave: Bind 21 side 129 linje 7

◀ **opsvulne** : opsvulme; svulme op.

I trykt udgave: Bind 21 side 129 linje 7

◀ **Kraftprøver** : el. kraftmåler, apparat til måling af en fysisk kraft, især som forlystelse til måling af muskelstyrke.

I trykt udgave: Bind 21 side 129 linje 31

◀ **Msk, Skabningens Vidunder** : henviser formentlig til Sl 8, hvor Guds skaberværk prises i almindelighed og mennesket i særdeleshed.

I trykt udgave: Bind 21 side 129m linje 6

◀ **Vanheldende** : skæmmende.

I trykt udgave: Bind 21 side 129m linje 8

◀ **Arndt siger ... und Bosheit erkennet** : med ubetydelig variation i ortografi og tegnsætning ordret citat fra J. Arndt *Vom wahren Christentum* (118,17), 1. bog, kap. 42, § 1, s. 262f.

I trykt udgave: Bind 21 side 130m linje 1

◀ **de Stille i Folket** : svarer til det faste udtryk 'de stille i landet' (jf. Sl 35,20) om de personer, der lever et stilfærdigt, tilbagetrukket liv.

I trykt udgave: Bind 21 side 130 linje 10

◀ **I Folkeforsamlingerne ... ikke til den enkelte Person** : I de fire rådgivende stænderforsamlinger, som blev indført for hver af rigets fire landsdele i 1834, og som trådte sammen hvert andet år indtil 1846, valgte de deputerede en præsident af deres midte til at lede møderne, således at »Alt hvad nogen har at foredrage, henvendes til ham«, jf. forordning af 15. maj 1834 om provinsialstændernes indretning for Øerne, § 58.

I trykt udgave: Bind 21 side 130 linje 32

◀ **Socrates Ord ... vilde Du ikke blive vred** : sigter til Plutarks afhandling »De cohibenda ira« (lat. Om at beherske sin vrede), kap. 13, jf. »Ueber die Bezähmung des Zorns« i *Moralische Schriften* bd. 1-13 med fortsat paginering, overs. af J.C.F. Bähr (i *Plutarchs Werke* bd. 20-32 = *Griechische Prosaiker in neuen Uebersetzungen*, udg. af G.L.F. Tafel, C.N. von Osiander og G. Schwab, bd. 33, bd. 43, bd. 47, bd. 51, bd. 65, bd. 72, bd. 91, bd. 104, bd. 110, bd. 145-146, bd. 166 og bd. 170), Stuttgart 1828-38, ktl. 1178-1180 (1856 udkom yderligere bd. 14-17); bd. 11, 1835, s. 1405-1439: »Als Socrates aus der Ringschule den Euthydemus mitgebracht und darüber Xantippe unter Schmähungen dazu kam, bis sie zuletzt gar den Tisch umwarf, erhob sich Euthydemus voll Aerger, um fortzugehen; Socrates aber rief ihm zu; 'Flog nicht unlängst bei dir ein Huhn herein und that dasselbe? Wir aber nahmen es nicht unwillig auf.'«, s. 1432. – **Socrates (...)**
Xantippe: Sokrates (o. 470-399 f.Kr.) er ved siden af Platon og Aristoteles den berømteste gr. filosof. Han udviklede sin filosofi i dialog med sine samtidige og har intet skriftligt efterladt, men hans karakter og lære er blevet skildret af tre samtidige forfattere, Aristofanes, Xenofon og Platon. Sokrates blev af en folkedomstol i Athen dømt til døden for at antage andre guder end de af staten anerkendte og for at forføre og fordærve ungdommen; han blev henrettet med et bæger gift, som han tømte med sindsro. – Sokrates' kone, Xantippe, er i mange beretninger fremstillet som en skrap og arrig dame, der ofte overdængede ham med skældsord, jf. fx *Diogen Laërteses filosofiske Historie, eller: navnkundige Filosofers Levnet, Meninger og sindrige Udsagn, i ti Bøger*, overs. af B. Riisbrigh, udg. af B. Thorlacius, bd. 1-2, Kbh. 1812, ktl. 1110-1111; bd. 1, s. 72f. (2. bog, kap. 5, § 36-37).

I trykt udgave: Bind 21 side 131 linje 11

◀ **hvad jeg et andet Sted har bemærket** : nemlig i journalen NB2:57: »De fleste Mennesker ere subjektive mod sig selv og objektive mod alle Andre, rædsomt objektive stundom – ak Opgaven er just at være objektiv mod sig selv og subjektiv mod alle Andre«, SKS 20, 164.

I trykt udgave: Bind 21 side 131 linje 20

◀ **Xstd svarer ... for Xsti Skyld** : sigter til Jesu ord, Luk 14,26: »Hvis nogen kommer til mig og ikke hader sin far og mor, hustru og børn, brødre og søstre, ja, sit eget liv, kan han ikke være min discipel.«

I trykt udgave: Bind 21 side 132 linje 7

◀ **det Udsagn om Xstus ... og bærer vore Synder** : sigter nærmest til Rom 4,25, hvor det om Jesus hedder, at han »blev givet hen for vore overtrædelser og blev oprejst til retfærdighed for os«, og 1 Pet 2,24, hvor det hedder, at »på sit legeme bar han selv vore synder op på korset, for at vi, døde fra synden, skal leve for retfærdigheden.«

I trykt udgave: Bind 21 side 132 linje 9

◀ **et Blad med Subscribenter ... og saa En standser det** : sigter til det satiriske ugeskrift *Corsaren*, som blev grundlagt af M.A. Goldschmidt i okt. 1840 (99,4), og som i midten af 1840'erne nåede op o. 3.000 abonnenter, jf. M.A. Goldschmidt *Livs Erindringer og Resultater* bd. 1-2, Kbh. 1877; bd. 1, s. 264. Selv hævdede bladet den 21. nov. 1845, at antallet af abonnenter næsten havde nået 5.000 (nr. 270, sp. 14). – En af bladets medarbejdere var den kontroversielle forfatter og kritiker P.L. Møller, som if. egne oplysninger havde bidraget med artikler »i 'Corsaren' (Adskillige satiriske Kritiker og Digte)«, T.H. Erslew *Almindeligt Forfatter-Lexicon* bd. 1-3, Kbh. 1843-53, ktl. 954-969; bd. 2, 1847, s. 406. Da P.L. Møller den 22. dec. 1845

havde udgivet *Gæa* for 1846, hvori han i artiklen »Et Besøg i Sorø« (s. 144-187) leverede en kras kritik af SKs pseudonyme *Stadier paa Livets Vei* (1845), svarede SK under pseudonymet »Frater Taciturnus, Høvidsmand for 3die Afdeling af 'Stadier paa Livets Vei'« i *Fædrelandet* den 27. dec. (nr. 2078, sp. 16653-16658) med artiklen »En omreisende Æsthetikers Virksomhed, og hvorledes han dog kom til at betale Gjæstebudet« (jf. SV2 13, 459-467). SK identificerede her P.L. Møller med *Corsaren* og bad om 'at komme i *Corsaren*', da han ikke kunne acceptere, at han som den eneste da. forfatter ikke hidtil var blevet skældt ud, men kun lovprist af bladet. Herefter lod Goldschmidt *Corsaren* bringe en række satiriske artikler om, allusioner til og tegninger af SK, første gang den 2. jan. 1846 (nr. 276). Efter de to første *Corsar*-artikler, svarede SK, igen alias Frater Taciturnus, i *Fædrelandet* den 10. jan. 1846 (nr. 9, sp. 65-68) med »Det dialektiske Resultat af en literair Politi-Forretning« (jf. SV1 13, 468-471).

I trykt udgave: Bind 21 side 132 linje 16

◀ **det er altid bedre, at Een lider, end det hele Folk** : hentyder til Joh 11,50, hvor ypperstepræsten Kajfas siger til rådet – der er samlet for at drøfte, hvad de skal gøre med Jesus – »I tænker heller ikke på, at det er bedre for jer, at ét menneske dør for folket, end at hele folket går til grunde.«

I trykt udgave: Bind 21 side 132 linje 21

◀ **Disciplene sove - medens Xstus lider** : sigter til beretningen om Jesus i Getsemane Have, Luk 22,39-46, hvor det fortælles, at disciplene faldt i søvn, mens Jesus tre gange efterlod dem for alene og plaget af angst at bede (83,31).

I trykt udgave: Bind 21 side 133 linje 30

◀ **Disciplene (...) sov af Lidelse** : Luk 22,45: »Da han havde rejst sig fra bønne og var kommet tilbage til disciplene, fandt han dem sovende, overvældede af sorg«.

I trykt udgave: Bind 21 side 133 linje 34

◀ **lutter (...) Actuositet** : 106,14.

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 3

◀ **Det Sted Joh: X, 1-10 ... igjennem Døren** : Joh 10,1-10: »'Sandelig, sandelig siger jeg jer: Den, der ikke går ind i fårefolden gennem døren, men klatrer over et andet sted, han er en tyv og en røver. [v. 2] Men den, der går ind gennem døren, er fårenes hyrde. [v. 3] For ham lukker dørvogteren op, og fårene hører hans røst, og han kalder sine egne får ved navn og fører dem ud. [v. 4] Når han har fået alle sine får ud, går han foran dem, og de følger ham, fordi de kender hans røst. [v. 5] Men en fremmed vil de aldrig følge; de vil tværtimod flygte fra ham, fordi de ikke kender de fremmedes røst.' [v. 6] Med dette billede talte Jesus til dem, men de forstod ikke, hvad det var, han talte til dem om. [v. 7] Jesus sagde da igen: 'Sandelig, sandelig siger jeg jer: Jeg er døren til fårene. [v. 8] Alle de, der er kommet før mig, er tyve og røvere, men fårene hørte ikke på dem. [v. 9] Jeg er døren. Den, der går ind gennem mig, skal blive frelst; han skal gå ind og gå ud og finde græsgange. [v. 10] Tyven kommer kun for at stjæle og slagte og ødelægge. Jeg er kommet, for at de skal have liv og have i overflod.'«

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 7

◀ **medens han senere ... er den gode Hyrde** : sigter til Jesu ord, Joh 10,11: »Jeg er den gode hyrde. Den gode hyrde sætter sit liv til for fårene.«

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 9

◀ **han er Sandheden og Veien** : sigter til Jesu ord, Joh 14,6: »Jeg er vejen og sandheden og livet; ingen kommer til Faderen uden ved mig.«

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 11

◀ **Ord af Antonin: betragt ... en Gjenopleven** : overs. citat fra den rom. kejser Marcus Aurelius Antoninus' (121-180) *Selvbetrægtninger* (gr. Τὰ εἰς ἑαυτόν), 7. bog, § 2, i *Marc. Aurel. Antonin's Unterhaltungen mit sich selbst*, overs. af J.M. Schultz, Schleswig 1799, ktl. 1219; s. 84: »Betrachte die Gegenstände von einer andern Seite, als du sie bisher betrachtet hast. Denn darin besteht das Wiederauferleben.«

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 14

◀ **Du vil dog hellere ... end være god idag** : overs. citat fra *Selvbetrægtninger*, 8. bog, § 22, i *Marc. Aurel. Antonin's Unterhaltungen mit sich selbst*, s. 108: »Du willst aber lieber morgen gut werden, als heute gut seyn.«

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 16

◀ **til vort Livs Handlinger ... det Nærværende vel** : overs. citat fra *Selvbetrægtninger*, 6. bog, § 2, i *Marc. Aurel. Antonin's Unterhaltungen mit sich selbst*, s. 68: »Denn zu den Handlungen unsers Lebens gehört auch die, daß wir sterben. Also auch in Rücksicht auf diese ist es genug, die Gegenwart wohl anzuwenden.«

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 17

◀ **Desto ideligere** : desto oftere.

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 26

◀ **bruges det samme Navn af Forfattere, i Comedier forekommer det nu stadigt** : I J.C. Hostrups studenterkomedier *Gjenboerne* (først opført i Studenterforeningen 1844, dernæst i provinsen 1845-46 og endelig 13 gange på Det kgl. Teater fra 27. juni 1846 til 15. nov. 1848) og *En Spurv i Tranedands* (først opført i Studenterforeningen i 1846, dernæst på Odense Teater samme år og endelig syv gange på Det kgl. Teater fra 17. aug. til 11. nov. 1848) optræder en teologistuderende alumne ved navn Søren Torp, jf. *Gjenboerne. Vaudeville-Komedie af C. Hostrup*, Kbh. 1847, og *En Spurv i Tranedands. Folkekomodie*, Kbh. 1849. I Johanne Luise Heibergs anonymt udgivne vaudeville *En Søndag paa Amager* (opført 20 gange på Det kgl. Teater fra 5. marts 1848 til 8. nov. samme år) optræder en amagerkaner ved navn Søren, jf. *En Søndag paa Amager, Vaudeville i een Act*, udg. af J.L. Heiberg, Kbh. 1848, ktl. U 61.

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 26

◀ **jeg (...) angreb (...) en efter Landets Forhold vanvittig uproportioneret literair Nederdrægtighed** : nemlig *Corsaren*, 132,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 134 linje 28

◀ **geheimt** : hemmeligt.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 2

◀ **Ingen turde offentlig gjøre Noget** : Da den jødiske publicist Gottlieb Siesby i begyndelsen af juni 1846 – o. fem måneder efter SKs angreb på *Corsaren* – udgav *Epistel til 'Corsaren' Meyer Adolph Goldschmidt*, hvori han påstod at være den første, der vovede at angribe bladet, svarede *Corsaren*: »Han begynder med, og gjentager det idelig med store Ord, at han er den Første, der 'vover' at angribe os. Men dersom han vilde tælle efter, kunde han finde idetmindste sex Personer, fra Blok Tøxen til Mag. Kierkegaard, der drabelig have forsøgt sig paa os« (nr. 300, 19. juni 1846, sp. 11). Litteraten J.K. Blok Tøxen havde opponeret mod *Corsaren* i diverse artikler og pamfletter, jf. fx *Blok Tøxens Erklæring imod 'Corsaren' eller, paa Dansk: Sørøvernen, med Tugt at mælde! da nysmældte Titel er verre, end f' E': Bagtalelsesbladet, Løgnbladet, osv'*, nr. 1, Kbh. 1844, og »Blok Tøxens Svar til Corsaren, hvis Indskrænkethed og Sprogvidenhed ere ligesaa store, som dens Taushed ved den offentlige Beskyldning for en nedrig og ondsksfuld Løgn« i *Politievennen*, nr. 1486, 21. juni 1844, s. 385-394. Siesbys påstand blev også modsagt af *Den Frisindede*: »Der er Nok, der have 'vovet' at træde op imod 'Corsaren' og Goldschmidt. 'Fædrelandet', 'Kjøbenhavnsposten', 'Berl. Tid.', 'Portefeuillen', – ja endog *Heiberg* og – *Kierkegaard* have taget Notice af 'Corsaren'« (nr. 66, 9. juni 1846, s. 262). Artiklerne i dagbladene *Fædrelandet*, *Kjøbenhavnsposten* og *Berlingske Tidende* er ikke identificeret; men i ugebladet *Portefeuillen*, som blev redigeret af Georg Carstensen, finder man fra 9. maj til 20. juni 1841 (bd. 2, hefte 6-12) en længere polemik mod *Corsaren*. Desuden gav også prof. J.L. Heiberg bladet en drøj medfart i sit digt »Skuespilhuset i Kjøbenhavn« i *Danmark. Et malerisk Atlas* bd. 1-2, Kbh. 1842-43; bd. 1, s. 43f., s. 44f. og s. 48.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 5

◀ **jeg den Uafhængige** : sml. journalen NB5:44, hvor SK ligeledes blandt sine kvalifikationer henviser til »min Uafhængighed (ugift, uden Embeds-Forhold o: s: v.)«, *SKS* 20, 390,35.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 8

◀ **Saa gjør jeg det** : dvs. angriber *Corsaren*, 132,16.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 10

◀ **Her stikker Ulykken** : Dette er ulykken. Sml. talemåderne 'her stikker knuden (vanskeligheden)' og 'her stikker hemmeligheden'.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 11

◀ **min Formues Tilstand** : I løbet af 1847 havde SK måttet sælge de sidste aktier og kgl. obligationer, som

han havde arvet efter faderen (jf. F. Brandt og E. Thorkelin *Søren Kierkegaard og pengene* (95,31), s. 72). Et salg af barndomshjemmet på Nytorv 2, som blev afsluttet den 24. dec. 1847, indbragte ham i jan. 1848 10.000 rigsdaler kontant samt en 2. prioritet i ejendommen på 5.000 rigsdaler; kontanterne anbragte han i aktier og kgl. obligationer, hvilket viste sig uheldigt, da obligationskurserne snart efter faldt på grund af krig (jf. *Søren Kierkegaard og pengene*, s. 83-90).

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 19

◀ **Sorg for Udkommet** : næringsssorger.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 24

◀ **Min Productivitet har bestandigt været opoffrende** : 95,31.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 25

◀ **continuere** : fortsætte.

I trykt udgave: Bind 21 side 135 linje 27

◀ **jeg takker ham ... end jeg nogensinde havde ventet** : løst citat fra manuskriptet til *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28): »Og nu da jeg skal tale om mit Forhold til Gud; om hvad der hver Dag er gjentaget i min Bøn, som takker for det Ubeskrivelige han har gjort for mig, saa uendelig meget Mere end jeg nogensinde havde ventet; om hvad der har lært mig at forundres, at forundres over Gud, hans Kjerlighed, og over hvad et Menneskes Afmagt formaaer ved hans Bistand; om hvad der har lært mig baade at længes efter, og ikke at frygte for at skulle finde Evigheden kjedsommelig, da den just er Situationen som jeg behøver den, for ikke at bestille Andet end takke: idet jeg nu skal tale derom, da vaagner en Digter-Utaalmodighed i min Sjel«, s. 51 (SV2 13, 597).

I trykt udgave: Bind 21 side 136 linje 5

◀ **Socrates** : 131,11.

I trykt udgave: Bind 21 side 136 linje 15

◀ **een à to** : en til to.

I trykt udgave: Bind 21 side 137 linje 4

◀ **caressere** : karessere.

I trykt udgave: Bind 21 side 137 linje 9

◀ **Antonin, der som Stoiker ... uden al tragisk Pomp** : gengivelse af Marcus Aurelius Antoninus *Selvbetrægtninger*, 11. bog, § 3, i *Marc. Aurel. Antonin's Unterhaltungen mit sich selbst* (134,14), s. 160: »Welch eine erhabene Seele, die bereit ist, sich den Augenblick vom leibe zu trennen, sei es, daß sie verlöschen oder zerstäuben oder fortdauern werde! Wenn nämlich diese Bereitschaft eine Wirkung eigener Ueberzeugung ist, nicht einer blosen Widerspenstigkeit, wie bei den Christianern, sondern sich bedächtlich mit Würde, und, um andere zu überzeugen, ohne allen tragischen Pomp äußert.«

I trykt udgave: Bind 21 side 137 linje 15

◀ **at Gud som er Kjerlighed er den Uforandrede** : hentyder til 1 Joh 4,8: »Hvo [hvem] som ikke elsker, kiender ikke Gud; thi Gud er Kierlighed« (NT-1819). Og 1 Jak 1,17: »Al god Gave og al fuldkommen Gave er ovenfra, og kommer ned fra Lysenes Fader, hos hvilken er ikke Forandring eller Skygge af Omskiftelse« (NT-1819).

I trykt udgave: Bind 21 side 137 linje 29

◀ **Jeg havde tænkt paa, da jeg solgte Huset ... tjent c. 2200rd paa Stedet** : Den 24. dec. 1847 solgte SK sin ejendom på Nytorv, Vester kvarter, matrikel nr. 2, i dag Frederiksberggade 1 (se kort 2, B2-3). Salget indbragte i jan. 1848 SK 10.000 rigsdaler kontant samt en 2. prioritet i ejendommen på 5.000 rigsdaler; kontanterne anbragte han i aktier og kgl. obligationer, hvilket viste sig uheldigt, da obligationskurserne snart efter faldt på grund af krig. Jf. *Søren Kierkegaard og pengene* (95,31), s. 83-90. – **reise 2 Aar udenlands**: SK var i løbet af 1840'erne på fire udenlandsrejser, hver gang til Berlin og sidste gang i maj 1846. Den 3. aug. 1847 skrev han i journalen NB2:136, »at jeg muligen til Efteraarets Slutning kunde tiltræde en ordl. Udenlandsreise for længere Tid. Men dette maa slet ikke bære Præget af det Lidenskabelige ell. det Lidenskabeliges Concentration som en saadan lille Udflugt til Berlin«, SKS 20, 195,7.

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 9

◀ **Men veed Du da ikke ... saa productiv som i Udlandet** : Under sit første ophold i Berlin fra slutningen af okt. 1841 til begyndelsen af marts 1842 skrev SK store dele af *Enten – Eller* (jf. tekstredigeringen hertil i SKS K2-3, 54f.), ligesom han under sit o. tre uger lange ophold samme sted i maj 1843 skrev en del af manuskripterne til *Gjentagelsen* og *Frygt og Bæven* (jf. tekstredigeringerne hertil i SKS K4, 26 og 89f.). Mindre iøjnefaldende er hans produktivitet under de o. ti dage lange ophold i Berlin i maj 1845 og maj 1846, jf. dog en række optegnelser på løse blade samlet i et omslag med påtegningen »Berlin, 5t Mai-13d 46« (*Pap.* VII 1 A 129-146).

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 15

◀ **Saa leiede jeg Værelser ... fristet mig i længere Tid** : Den 28. jan. 1848 indgik SK en lejekontrakt med garvermester J.J. Gram (KA, D pk. 8 læg 21). Lejemålet lå på 1. sal i Grams ejendom på hjørnet af Rosenborggade (gadenr. 9) og Tornebuskegade, Klædebo kvarter, matrikel nr. 156 B (se kort 2, C1). If. kontrakten skulle indflytningen ske til april flyttedag, dvs. 27. april 1848. I journalen NB10:123 omtaler SK lejligheden som »en Leilighed, som jeg fra det Øieblik det Sted blev bygget, har været forelsket i«, s. 320,6. Ejendommen blev opført i kælder, stue og to etager i 1810; i 1846-47 byggede Gram to etager ovenpå, sådan at den fremstod som splinterny.

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 20

◀ **jeg havde et heelt Værk liggende, som dog skulde ud** : nemlig *Christelige Taler* (138,35).

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 25

◀ **at jeg for contanter ... nu tabt en c. 700rd paa dem** : 138,9.

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 30

◀ **trykkede »christelige Taler« ... da hele Forvirringen udbrød** : Manuskriptet til *Christelige Taler* blev indleveret til trykkeriet 6. marts og udkom 25. april 1848, jf. SKs overvejelser den 27. marts 1848 over manuskriptets udgivelse i journalen NB4:118f., SKS 20, 346f. – Den 20. marts modtog man forlydender om, at en forsamling i Rendsborg skulle have besluttet at proklamere en slesvigholstensk stat og i den anledning havde sendt en forhandlingsdelegation til København, hvor den kunne forventes den 22. marts. I al hast indkaldte man til møde i Casino om aftenen den 20. marts for at drøfte en adresse til kongen med krav om et nyt og handlekraftigt ministerium for at imødegå Slesvigs frygtede løsrivelse fra Danmark. Den 21. marts opløste kongen sit gamle ministerium for endnu inden modtagelsen af den slesvigholstenske delegation den 22. marts at antage et nyt (93,16). Om aftenen den 22. marts »droge uhyre Tog omkring i Gaderne, dels syngende, dels forlangende Lys i Vinduerne, snart raabende Hurra foran de nye Ministres og andre populaire Mænds Boliger, snart tilkjendegivende en mere blandet Mening for mindre vel lidte Folk«, *Fædrelandet*, nr. 77, 23. marts 1848, sp. 597. Den 24. marts forlod den slesvigholstenske seksmandsdelegation København sammen med et større antal tyske embedsmænd. Samme aften »var her nogen Bevægelse i Gaderne, som vedvarede til ud paa Natten og (...) ikke indskrænkede sig til Sang og Hurraraab alene, men ogsaa ledsagedes af nogle, dog ubetydelige Optøier«, *Fædrelandet*, nr. 79, 25. marts 1848, sp. 617. Endelig den 26. marts indløb sikre efterretninger om, at fæstningen i Rendsborg var faldet i slesvigholstenernes hænder, hvorved krigen var en realitet, selvom det første slag først stod ved Bov i Sønderjylland den 9. april.

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 35

◀ **man tog Anders fra mig** : Anders Christensen Westergaard (1818-67), værnepligtig bondesøn og SKs tjener siden maj 1844, blev ved generalmobiliseringen i april 1848 pladseret i 1. Reservebataillon (se lægdsrullens gruppe 7, litra A, nr. 16200, bd. 4, 1851; Rigsarkivet); denne blev ved Justitsministeriets bekendtgørelse af 21. april 1848 indkaldt til at give møde i Citadellet Frederikshavn (Kastellet) den 1. maj 1848, jf. *Adresseavisen*, nr. 98, 22. april 1848.

I trykt udgave: Bind 21 side 138 linje 37

◀ **Jeg flyttede derhen** : formentlig den 27. april, 'aprilflyttedag', som var den halvårslige flyttedag (138,20).

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 1

◀ **I den Leilighed har jeg ... dens Uhensigtsmæssighed** : Det er ikke klart, hvortil der sigtes, men der kan bl.a. være tale om stank fra J.J. Grams garveri, som også ses at have generet SK, efter han i okt. 1848 var flyttet ind i en anden af Grams lejligheder, nemlig i Rosenborggade 156 A (gadenr. 7), jf. en optegnelse fra sept. 1849 i journalen NB12: »Saa har Garveren hos hvem jeg boer Sommeren igjennem plaget mig med Stank« (*Pap.* X 2 A 10, s. 13).

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 1

◀ **feil** Middel: fejltagtig; forkert.

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 5

◀ **Jeg har forøvrigt skrevet i den Bopæl noget af det Bedste** : nemlig større og mindre dele af manuskripterne til *Sygdommen til Døden* (80,16), »Kommer hid alle I, som arbeide og ere besværede, jeg vil give Eder Hvile« og »Salig Den, som ikke forarges paa mig« (80,16) samt *Synspunktet for min Forfatter-Virksomhed* (94,28).

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 10

◀ **piano** : it. langsomt.

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 12

◀ **R. Nielsen** : Rasmus Nielsen (78,23).

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 18

◀ **Vrøvlet her i København** : sigter til den chikane og latterliggørelse, som SK angiveligt blev genstand for efter *Corsarens* angreb på ham (132,16).

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 30

◀ **tilgavns** : fuldt ud, ordentligt.

I trykt udgave: Bind 21 side 139 linje 35

◀ **som jeg havde fra Hussalget** : 135,19.

I trykt udgave: Bind 21 side 138m linje 1

◀ **For Resten af Contanterne købte jeg senere Actier** : Den 21. jan. 1848 købte SK i Det Kjøbenhavnske Brand Assurance Compagni for Varer og Effecter seks aktier à 125 rigsdaler til kurs 300 og ni aktier à 100 rigsdaler til kurs 205, i alt således for 3645 rigsdaler. Jf. *Søren Kierkegaard og pengene*, s. 79-80.

I trykt udgave: Bind 21 side 138m linje 2